

FREMAD OG ALDRIG GLEMME

Historien om Socialdemokratiets jubilæer og jubilæumsfester gennem 150 år.

Af Henning Grelle

Socialdemokratiet fejrer i år sit 150-års jubilæum den 15. oktober, stiftelsesdagen for Den Internationale Arbejderforening for Danmark. Ved tidligere jubilæer har andre datoer været i spil, og en forkert blev valgt.

Partiets udvikling, sejre og kommende opgaver har siden 25-års jubilæet i 1896 været den skabelon, jubilæer blev fejret med. I partiets vækstår ved 50-års og 75-års jubilæerne var store demonstrationer og fest på Fælleden med til at vise fremgangen.

150-års jubilæet vil, som traditionen byder, både blive et tilbageblik på de seneste 25 år og forsøg på at udstikke kursen for de næste.

Den 24. maj 1896 proklamerede Social-Demokraten på forsiden, at det var 25 år siden, at det første nummer af Socialistiske Blade, udkom.

Dagen danner Indledningen til den socialdemokratiske Bevægelse her i Landet, saaledes som den nu er. Mindedagen vil ikke blive fejret ved særlige Festligheder, dels fordi Pinsen ikke godt egner sig hertil, og dels fordi Grundlovsdagen ligger nær. Alligevel vil vor Partipresses 25 Aars Dag beskæftige alle danske Socialdemokraters Tanker. Ved Sammenkomster vil

Glassene blive hævet til Dagens Pris, og mangt et Hurra for Arbejdernes frie Presse vil lyde.

Socialistiske Blade I udkom den 20. maj og ikke som det hedder i mange senere værker om arbejderbevægelsens historie den 21. maj. Den 24. maj står derimod helt for Social- Demokratens egen regning, men naturligvis skulle 25-års jubilæet fejres, men først i højsommeren over midten af juli.

Den sidste Halvdel af Juli er nemlig det Tidspunkt, paa hvilken den socialdemokratiske Bevægelse maa siges at have slaet Rod her i Landet for ikke mere at lade sig udrydde, og paa hvilken de afgørende Skridt toges til ende- lig at danne en fast, organisatorisk Ramme for Partiet. Partiet har derfor besluttet at henlægge Hovedfestligheder, hvormed vi fejrer vort Jubilæum, til dette Tidspunkt.

De citerede linjer fra avisen den 24. maj blev afgørende for alle Socialdemokratiets fremtidige jubilæer. Partiet fravalgte Socialistiske Blade I og valgte i stedet dagene den 20.-22. juli til jubilæumsfestligheder og den 21. juli til stiftelsesdag, nemlig dagen, hvor ugebladet "Socialisten" udkom med sit første nummer i 1871. Den korrekte dato for udgivelsen af Socialisten er imidlertid den 22. juli, men den 21. juli blev fast dato for partiets stiftelsesdag.¹

Afgørelsen lå hos jubilæumsudvalget, som var blevet nedsat den 23. oktober 1895 og bestod af det indflydelsesrige kollektiv med partiformand P. Knudsen i spidsen, redaktør Emil Wiinblad og folketingsmedlem C. Hørdum. Ser man nøjere på Social- Demokratens argumentation er der flere forhold der kan undre i betragtning af navnlig P. Knudsens store viden om begivenhederne i foråret 1871.

For det første var dagen 24. maj forkert. Socialistiske Blade I udkom den 20. maj 1871. Den 12. juni blev Socialistiske Blade II sendt på gaden, men det fik ikke nogen markering i Social- Demokraten, som dog trykte både nr. I og II som føljeton i maj og juni 1896.

For det andet må det bemærkes, at man i valget af jubilæumsdato ikke gjorde nogen forskel på parti og presse. Det var måske ikke så mærkeligt i 1896, men når det blev gentaget ved jubilæerne fremover virkede det søgt.

Det samme gjorde sætningen om, at der ved udsendelsen af ugebladet Socialisten var skabt "en fast, organisatorisk Ramme" for partiet. P. Knudsen vidste om nogen gennem sin egen historieskrivning, at den virkelighed lod noget tilbage at ønske, og andet steds i samme nummer af Social- Demokraten indrømmede han da også, at det første arbejde til partiets dannelse udelukkende var sket gennem Socialisten.²

Pris 8 Øk.

Socialistiske Blade

i tvangfri Hefter.

Udgivne

af

en Arbejder.

Louis Pio.

Netto:

Audiatur et altera pars.

I.

Socialismen i dens Forhold til Historien.

København.

Immanuel Rée's Forlag.

1871.

Inspirationen til den danske arbejderbevægelse, Socialistiske Blade I, skrevet anonymt af Louis Pio udkom den 20. maj 1871 og ikke som fremstillinger af arbejderbevægelsens historie skriver den 21. maj.

Først den 12. august og i september udsendte ugebladet opfordringer til indmeldelse i "Internationale", og siden fulgte møder i Århus den 11. september, Skanderborg den 24. september og endelig det store københavnske møde i dansesalonen "Fønix" med Harald Brix som mødeleder den 4. oktober.

Det hele kulminerede søndag den 15. oktober 1871 med stiftelsen af Den internationale Arbejderforening for Danmark. Det førte til følgende konklusion i Social- Demokraten 1896: "Altsaa fra den 24. Maj til 15. Oktober 1871 fødtes vort Parti i det som i Modgang og Medgang, Kamp og Trængsler har arbejdet sig frem til den politiske Hædersplads, som det nu indtager."

Socialdemokratiet havde altså en periode med mulige datoer i valg af stiftelsesdato. Mest oplagte valg syntes at være den 15. oktober selv om "Internationale" langt fra talte sammenligning med den partiorganisation, der nu stod foran at fejre sit 25-års jubilæum. Det mest "rene" jubilæum havde partiets presse ved udsendelsen af ugebladet Socialisten den 22. juli, men partiet stod over pressen, der gerne måtte markere sit jubilæum, bare partiet ikke blev stødt fra tronen.

For det tredje og det allermest bemærkelsesværdige var, hvorfor partiet ikke i 1896 besluttede sig for at fejre de første 25 år, som hele arbejderbevægelsens jubilæum forstået som de tre strenge: Socialdemokratiet fagbevægelsen og kooperationen og med pressen som et fjerde led. Internationale hvilede på et fagligt fundament med sektioner og fagforeninger og flere fagforeninger oprettede kooperative forretninger, før noget der lignede en partidannelse kom op at stå. Kun gennem Socialisten var der politisk aktivitet med Louis Pios programartikler og politiske budskaber. Møderne ude i landet resulterede i dannelsen af faglige sektioner og Internationale blev hovedsageligt et københavnsk foretagende, godt nok med afdelinger ude i landet, men uden at virke som en sammenhængende enhed og uden et fælles mål.

En forklaring på hvorfor man i 1896 valgte at se bort fra disse forhold og valgte stiftelsesdato som man gjorde, kan være, at det helt overordnet skulle være Socialdemokratiets vækst og målsætning som et samfundsforandrende socialistisk parti, der fremover skulle være i centrum. Socialdemokratiet først.

Fagbevægelsen som i 1896 buldrede frem sammen med industrialiseringen af hele landet var et vigtigt partifundament, men den faglige virksomhed var et middel til at forbedre løn- og arbejdsforhold og stod derfor under den politiske virksomhed i drømmen om at skabe et bedre samfund.

Socialdemokratiet tog æren af det socialistiske gennembrud i Danmark. Det var en fornem og spændende fortælling for et parti, der i 1896 var i vækst og med sin fremtidsoptimisme var sikker i sin sag. De første 30 år var imidlertid først og fremmest fagbevægelsens. Bare tre år efter i 1899 var fagbevægelsens struktur og fagretlige regler, som de stort set fremstår dagen i dag. Men fagbevægelsen havde i 1896 ikke nogen landsorganisation, og den delte talerør med Social- Demokraten, der var ejet af fagbevægelsen. Den fandt uden indvendinger sin plads i 2. række i det store fællesskabs kamp for socialismen.

Det var lige fra 1896 til i 1996 Socialdemokratiet først, når arbejderbevægelsen skulle fejre jubilæum, og sådan vil det formentlig vedblive med at være i tiden fremover.

Ved runde jubilæer for både organisationer, virksomheder og personer, ser man tilbage i tiden og vurderer udviklingen. Man gør status på dagen og vurderer tilstanden, og man giver nogle bud på, hvad fremtiden skal bringe og stiller sig nogle mål. Der bliver holdt 5, 10, 15 og 25- års jubilæer. I det følgende tæller kun Socialdemokratiets jubilæum hvert 25. år. Disse længere forløb giver spændende muligheder for at studere partiets forståelse af sin egen historie, aktuelle situation og ikke mindst dets bud på fremtidens kommende opgaver.

“Fremtiden tilhører Socialismen”

Partijubilæet 19.-20. juli 1896

Socialdemokratiet indledte de første 25 års jubilæumsfestligheder torsdag den 16. juli med at afholde partiets 7. kongres i forsamlingsbygningen i Rømersgade. Det var den hidtil største kongres, og partiet glædede sig over deltagelse fra de mange landarbejderforeninger, der på det sidste var skudt op over hele landet. Foruden den store hovedbestyrelse mødte delegerede fra 95 foreninger, hvoraf de 44 var landarbejderforeninger. Foreningerne repræsenterede godt 19.000 medlemmer og det samlede medlemstal var opgjort til 23.000.

I forlængelse af kongressen, der skulle vare til lørdag, skulle der være jubilæumsfestligheder både søndag og mandag den 19. og den 20. juli. Det var nødvendigt, da partiet havde fået afslag på at benytte Kongens Have og forgæves havde søgt alternativ i Søndermarken og Charlottenlund Skov. Partiet måtte tage til takke med Vordrofflund på Frederiksberg, hvis have netop var blevet udvidet med ekstra 9.000 kvadratmeter. Det var imidlertid stadig for småt til en storstilet jubilæumsfest, hvorfor partiledelsen valgte at lade festen løbe over to dage med samme program for begge dage.

Som underholdning fik festdeltagerne så taler af partiets spidser, kantate af A.C. Meyer fremført af et 300 mand stort sangkor, afsløring af partiets nye jubilæumsbanner, samt operasang, varieté, teaterforestilling og dans til kl. 2 nat.

Jubilæumsskrift med rød jubel

Den 13. juli udsendte Socialdemokratiet et jubilæumsskrift trykt som tillæg til Social- Demokraten prydet med et Danmarkskort på forsiden dækket af røde prikker, der repræsenterede en forening eller en by, hvor partiet havde en forening, en fagforening, et medlem i sogneråd, byråd eller en repræsentant

i sognerådets fattigkasse. I alt var der 952 røde prikker, hvoraf de 713 var faglige og de 239 politiske. Det virkede imponerende ikke mindst fordi fagforeningerne blev gjort til afdelinger af partiet. Social-Demokraten markerede sig også på forsiden ved med store røde tal at fejre, at avisen havde rundet de 30.000 i dagligt oplag.

Indholdet af de fire sider trykt på tykt hvidt papir bestod af en historisk redegørelse af den politiske, faglige og kooperative arbejderbevægelse samt en omtale af partiets banebrydere. Midtersiderne indeholdt noget så usædvanligt som et fotogalleri med 116 portrætfotografier af socialdemokratiske tillidsmænd fra hele landet. Forrest de 10 medlemmer af Rigsdagen efterfulgt af 15 byrådsmedlemmer, 40 sognerådsmedlemmer, medlemmer af hovedbestyrelsen, 7 medlemmer af ligningskommissioner og 32 medlemmer af fri fattigkasser. Flere af personerne havde dog dobbeltmandat. Her var faglærte og ufaglærte arbejdere, landhåndværkere og håndværksmestre, husmænd og gårdejere samt købmænd og detailhandlere. Et bredt udsnit af befolkningen, dog alle mænd.

Redegørelsen for den historiske udvikling gennem de første 25 år var en hyldest til Socialdemokratiets indsats. De politiske forfølgelser, straffedomme og arbejdsgivernes lockouter havde nok kuet den nye arbejderbevægelse, men i særlig grad også fremmet den. Socialdemokratiet havde i de 25 år skabt en arbejderstand "der staar mange Gange højere i Intelligens, Selvsikkerhed og politisk Modenhed, end Arbejderne for 25 Aar siden", hed det indledningsvis. I 1871 stod partiet i et mørke, men ordet "Trang" havde ændret de sidste 25 år:

Trangen til at ændre Samfundet, Trangen til lykkeligere og menneskeligere Kaar – til frie Forhold, til ligeligere Retfærdighed og Trangen til Luft for det arbejdende Folk, og Ordet Trangen rakte Socialismen Haanden, førte den frem.

Den historiske redegørelse slog fast med syvtommersøm, hvad der siden er blevet en myte i den socialdemokratiske historieskrivning. "Slaget på Fælled" den 5. maj 1872 styrkede bevægelsen, som først led et afbræk, da Louis Pio og Poul Geleff forlod landet i marts 1877. Bevægelsen døde derefter hen, fordi arbejderne havde for ringe tillid til egne evner og for stor tillid til enkelte personer. Snart gik det op for arbejderne, at fremtiden afhang af deres egne kræfter, og da det i begyndelsen af 1880'erne igen gik fremad skete det på et bredere grundlag, nemlig "paa Selvbevidsthedens og Selvsikkerhedens sikre Grund."

Glemte var problemerne efter Fælledslaget i 1872 og de indbyrdes konflikter

De kvindelige bladbude på Social-Demokraten var utilfredse med højrepressens påstande om, at kvinder ikke brød sig om Socialdemokratiet. Derfor samlede de penge ind til dette banner, der blev indviet på Vordroffslund, hvor Socialdemokratiet fejrede sit 25-års jubilæum i 1896. Tegningen til banneret er udført af arkitekt og kunsthåndværker Thorvald Bindesbøll (1846-1908).



efter Gimlekongressen i 1876. Derimod var der både bitterhed og et lettelsens suk over, at Louis Pio var forsvundet til Amerika. Nu var det arbejderne selv og en kollektiv partiledelse, der leverede beslutninger truffet i fællesskab og ikke enkeltmandsbeslutninger.

Det faldt ikke arbejderpartiet ind, at Louis Pio alene stod bag oprettelsen af Den internationale Arbejdsforenings program og love, mens arbejderne selv tog initiativ til oprettelsen af fagforeninger, og selv tog initiativ til dannelsen af en Centralbestyrelse i 1874, der både koordinerede faglige aktiviteter og sigtede mod at være arbejdernes politiske parti. Det var også fagforeningsfolk, der på Gimlekongressen i 1876 punkterede Louis Pios drømme om stormesterrollen. Selvbevidstheden og selvsikkerheden havde aldrig fejlet noget hos arbejderne, og allerede ved udgivelsen af Socialistiske Blade havde Louis Pio leveret det ideologiske krudt og de rammer for en organisationsdannelse, som lagde så afgørende vægt på, at arbejderne skulle bryde med alle former for borgerlige foreningsdannelser for selv at skabe deres egne af og for arbejderne.

Uomtalt var også Harald Brix og hans socialrevolutionære parti, der med avisen "Herolden" i 1881 havde truet Social- Demokraten med at gå nedenunder og hjem, for ikke at tale om den revolutionære partiopposition, der under stor international opmærksomhed i 1889 blev ekskluderet af Socialdemokratiet. Dagens Socialdemokrati var ikke mere bare et klasseparti, men et samfundsparti. Endemålet var socialismen, men i tiden forinden måtte der reformer til, som uanset hvor små de end var, måtte være de sten til en samfundsbygning, hvor befolkningens levevilkår blev forbedret, dens oplysning hævet sammen med dens selvagtelse og frihedssans.

Organisatorisk enhed og politisk enighed var arbejderbevægelsens styrke. Eller som partiformand P. Knudsen formulerede det på kongressen:

Lad altid Partienheden være den Fane, hvorunder vi kæmper. Gør vi ikke det, saa vedbliver vi vel at være et Parti, der er stort i Tal, men som let bliver magtesløs ved indre Splid.

Gennemgangen af fagbevægelsens udvikling blev genstand for en mere stedmoderlig behandling uden store overraskelser bortset fra, at partiet igen pudse glorien og priste sin egen betydning:

Naar de danske Arbejdere er gaaet fremad saavel i økonomisk som i intellektuel Henseende, skyldes dette udelukkende vort Partis Arbejde og ikke mindst den Selvopdragelse, dette har foranlediget gennem Fagforeningerne.

Kooperationen var i ny fremgang efter 1870ernes mislykkede eksperimenter. Der var kommet fart over fællesbagerierne, og mange større byer kunne præsentere arbejderbagerier og billigere brød til arbejderfamilierne. I vækst var også lokale forsamlingsbygninger, og flere af dem blev gengivet i flotte tegninger. Kooperationen blev spået en stor fremtid, men den interne uenighed om produktionskooperation eller forbrugerkooperation blev ikke berørt.³

På bagsiden af jubilæumsskriftet stod en artikel med overskriften "Banebryderne". Den handlede om to personligheder den medicinstuderende Frederik Dreier (1827-53) og den forhenværende løjtnant og postskriver Louis Pio (1841-94).

Det var første gang, at Frederik Dreier fik en mere fyldig omtale og præsentation af hans virke. Partiformand P. Knudsen havde tidligere i 1882 skrevet en nøgtern artikel om Fr. Dreier og arbejderbevægelsens første tid, men den sluttede i 1878 og blev i øvrigt offentliggjort som føljeton i Social-Demokraten.⁴

Artiklen i jubilæumsskriftet var uden tvivl skrevet af bladets litteraturanmelder C.E. Jensen, som tydeligvis havde besøgt Det kongelige Bibliotek for at kaste sig over Dreiers skrifter. Forfatterens sympati var straks i indledningen grænseløs beundrende. Dreier blev kaldt et "Stjærneskud i en smaaborgerlig Atmosfære ved Aarhundredets Midte og forbavsende moderne i sine Opfattelser". Hans efterladte skrifter blev samlet set som "en lyrisk Hymne til Friheden", der alle bar præg af selvstændige meninger og klarhed i opfattelsen. Forfatteren foretog herefter en minutøs gennemgang af Dreiers skrifter store som små, og var fuld af lovord om denne, de klare standpunktets mand.

Havde han levet, ville han have indtaget en meget betydningsfuld Plads i samfundets Udvikling. Med sine Meningers Selvstændighed og Klarhed, knejser han som et Blinkfyrt over Samtidens hjemlige Aandsliv.

Dreier lyste, men tændte ingen brand. Det gjorde til gengæld Louis Pio. Hvor Dreier var et stjærneskud, blev Louis Pio "En flammende Bavne, hvormod Folkemasser flokkede sig med Begejstring." Det betød imidlertid ikke, at savnet efter den alt for tidligt afdøde Dreier var opfyldt hos forfatteren. Jovist havde Louis Pio med Socialistiske Blade og ugebladet Socialisten skabt initiativer, som i modsætning til Dreiers skrifter havde sat en lavine i gang blandt arbejderne, men det var gjort med det formål at sætte sig selv i scene som helten i et skuespil eller en roman. Mistænkeliggørelsen af Louis Pios motiver og drivkraft lå konstant mellem linjerne fra først til sidst. Louis Pios dobbelttilværelse som huslærer om dagen hos kammerherreinde Berling og leverandør af flammeartikler til Socialisten om natten, blev karakteriseret som helt efter Louis

Pios hjerte. “Der var i hans Natur et Hang til det eventyrlige, romanagtige, og han blev ogsaa Helten i en af de betydningsfuldeste Romaner, som er udspillet paa dansk Grund.”

Den gode litteraturanmelder så altså arbejderbevægelsens gennembrud og historie som et skuespil, hvor Pio var helten og arbejderne statister.

Han saa sig fejret som den helt han havde drømt om at blive, Proletariatets Helt og befrier. Han fik en Diktators Magt, og Stemningsmenneske som han var, lod han sig henrive til at overdrive denne Magt.

Efter fængselsopholdet behøvede en syg og nedbrudt Louis Pio blot at vise sig for at blive modtaget med jubel af arbejderne. De viste ham den store tillid at gøre ham til redaktør af Social- Demokraten og til partileder i 1875, men han svigtede dem “fordi han ikke havde Karakterstyrke nok til at modstaa det Tilbud, som Politiet i al Hemmelighed stillede.”

At Dreier og Pio var socialismens første banebrydere kunne C.E. Jensen ikke ændre på, men hvem han gav førstepladsen kunne der ikke være i tvivl om. Dreier var den ideelle foregangsmand, mens Pio fik æren af at rejse fagbevægelsen.

Deres Navne lyser som en dobbelt Stjerne over Partiets jubilæum – det ene i fjærn og rolig Klarhed, det andet nærmere, med et mere lunefuldt og dunkelt Skær – Ideens og Kampens Billede.

Således blev billedet af Louis Pio for næste generation af socialdemokrater, og det blev yderligere cementeret, da Frederik Borgbjerg og C.E. Jensens tobinds værk Socialdemokratiets Aarhundrede fra 1901 begyndte at udkomme. Mere end 100 sider fik beskrivelsen af Frederik Dreier og hans samtid, mens Louis Pio og arbejderbevægelsens gennembrud blev klaret med 70.

Et var imidlertid historien, noget andet var fremtiden, og her var ingen mørke skyer. Fremtiden tilhører socialismen, hed det i jubilæumsskriftet. “Vi kan da trøstigt tage fat paa Arbejdet i de kommende Aar i Forvisning om, at vi med stærke Skridt nærmer os Socialismens endelige sejr.”

“Vor Enighed er vor stolthed og lykke”

Socialdemokratiets 50-års jubilæum 23.-24. juli 1921

Socialdemokratiet afholdt sit 50- års jubilæum i 1921 på sædvanlig vis med et delegeretmøde lørdag den 23. juli og en kæmpe fest den 24. juli, denne gang i Fælledparken. Jubilæet skulle danne baggrund for en ny storstilet agi-

tation og præsentere Socialdemokratiet som et stort landsdækkende parti, nu med 1003 partiforeninger og 130.000 medlemmer og 3113 fagforeninger med 362.000 medlemmer. Dertil kom en socialdemokratisk presse med 15 selvstændige dagblade og 42 filialer med et samlet oplag på 175.000. Produktionskooperationen stod efter 25 år endnu stærkere, nu også med et bryggeri og med følgeskab af forbrugerkooperationen med 27 arbejderbrugsforeninger og 55.000 medlemmer.

Socialdemokratiets styrke skulle gerne kunne måles på størrelsen af den planlagte gadedemonstration til Fælledparken søndag den 24. juli. Planlægningen var omfattende med aftaler og uddelegering af ansvar til de faglige og politiske foreninger om alt fra fanernes placering i demonstrationen, til antallet af musikkorps, der skulle fordeles i samme. Der skulle ikke være stjernedemonstration. Men en lang demonstration skulle begynde på Nørrevold og derefter bevæge sig ind ad Gothersgade, gennem Rømersgade, Nørre og Øster Farimagsgade og Østerbrogade med indmarch fra Trianglen.

På Fælleden skulle der være stor tribune med et 25 mands orkester, og der skulle afholdes taler fra fire talerstole og være dans fra to scener. Alt blev planlagt til mindste detalje og man huskede det hele, også et lægetelt og et børnetelt, hvor forældre kunne afhente deres bortkomne børn.

Noget ganske særligt var deltagelse fra udenlandske søsterpartier. I 1896 kom der hilsner fra udlandet pr. brev eller telegram. Nu blev der sendt invitationer ud til Nordens og Europas socialdemokratier, og selv om mange måtte nøjes med at sende en hilsen pr. telegram, blev der et pænt personligt fremmøde. Fra Sverige kom både Hjalmar Branting og Per Albin Hansson, fra England Labour leder Ramsay Macdonald, sekretær i II. Internationale Arthur Henderson, Otto Wels fra tyske SPD, samt partileder Pieter Trolstra fra Holland.

Der var lagt op til en stor manifestation i anledning af 50- års jubilæet, men meget mere skulle være med til at fejre begivenheden.

Jubilæumsskrift: Socialdemokratiets Historie 1871-1921

Socialdemokraternes tro på vækst og fremskridt var blevet indfriet i de 25 år der var gået. Der var mange store og små sejre at se tilbage på ikke bare for partiet, men for hele arbejderbevægelsen. Blandt de største politiske sejre var vedtagelsen af den nyreviderede grundlov i 1915. Den var ikke komplet i en socialdemokratisk udformning, bl.a. fordi Landstinget endnu i mange år ville være borgerlig bremseklods for demokratiske reformer, men den gav valgret og valgbarhed til kvinder og tyende og mulighed for en ny valglov med forholdsvalsvalg.

En stor, men overset sejr var opnåelsen af socialdemokratisk flertal i Kø-



benhavns Borgerrepræsentation i 1917. Året forinden havde Socialdemokratiet oplevet magtens sødme med partiformand Th. Staunings indtræden i den radikale regering som kontrolminister, en post han holdt som en slags arbejdsminister til 1920.

Udfaldet af påskekrisen i april 1920 var måske den største sejr, da partiet mobiliserede sin samlede styrke ved en trussel om generalstrejke mod kongens indblanding i de parlamentariske spilleregler med udnævnelsen af et forretningsministerium. Selv om det kostede den radikale regering livet blev respekten for demokratiske tilstande på lang sigt genoprettet.⁵

Der var selvfølgelig også malurt i bægeret. Det største og for Socialdemokratiet mest alvorlige nederlag var udbruddet af 1. Verdenskrig og sammenbruddet i den socialdemokratiske II. Internationale, som alle havde troet værende stærk, men som viste sig at være bygget på et svagt fundament uden storpolitiske handlemuligheder. Bevillinger til krigsindsats med støtte fra de nationale socialdemokratier svækkede den internationale solidaritet og førte til splittelse i arbejderbevægelsen, der med inspiration fra den russiske revolution i 1917 blev yderligere uddybet i form af nye socialistiske partidannelser.

I Danmark satte også andre problemer skår i glæden over partiets vækst og indflydelse. I 1908 vedtog partikongressen i sidste minut og uden for dagsordenen, at Socialdemokratiet afviste enhver tanke om, at det kunne deltage i dannelsen af en regering, før partiet havde absolut flertal i Folketinget. Beslutningen vakte jubel i de kredse, der ikke brød sig om valgalliancen med Det radikale venstre, fordi en sådan kunne hæmme partiets vækst og mandatfremgang og nedbryde den socialistiske profil. På længere sigt viste beslutningen sig sværere og sværere at efterleve. Socialdemokratiet blev det største parti i stemmetal i 1913, og fremover måtte det konkurrere med Venstre om førstepladsen. Hvad denne konkurrence mellem de to partier skulle munde ud i, havde socialdemokraterne endnu ikke noget bud på, da jubilæumsfestlighederne var på sit højeste i 1921.

Den nye parthistorie gav heller ikke noget svar. Den indeholdt ingen samlet analyse af de sidste 25 års udvikling, derimod en detaljerig omtale af de mange fremskridt inden for arbejderbevægelsens mange grene af aktiviteter med vægt på de store fremskridt i kraft af en socialdemokratisk indsats. Om fremtiden skulle eller måtte kræve, at Socialdemokratiet påtog sig et regeringsansvar var intet nævnt.

Indhold og opdeling af værkets afsnit skyldtes redaktøren af skriftet, Emil Wiinblad. Han fik opgaven i foråret 1918, og den 30. juli sendte han sit første udspil til indhold og forfatternavne til partiformand Stauning:

Paul Geleff kom efter sin ankomst til Danmark i 1920 til the og kaffe sammen med en kreds af indbudte i Sylvia Pios hjem på Kastelsvej i København. For bordenden sidder Sylvia Pio sammen med Paul Geleff, der flankeres af A. C. Meyer, Olga Wiinblad, Emil Wiinblad, pioneren P. Hansen, redaktør Oscar Jørgensen. Forrest fra venstre: hovedkasserer Oscar Johansen, pioneren A.P. Berg, partisekretær Fr. Andersen og A. C Meyers hustru Sonja.

Louis Pios enke, Augusta Pio, ankommer til Københavns Havn i 1921 medbringende urnen med Louis Pios aske, og modtages af datteren Sylvia Pio, Thorvald Stauning, F.J. Borgbjerg og Oscar Johansen.

Vær saa god at tage Bestemmelse om hvorledes Arbejdet med det socialdemokratiske Festskrift skal fordeles.

Wiinblad foreslog sig selv som forfatter til partiets historie frem til P. Knudsens død i 1910. Tiden frem til 1921 skulle deles i to, hvoraf Frederik Borgbjerg skulle tage sig af den politiske udvikling og rigsdagsarbejdet, mens Stauning skulle påtage sig opgaven med partiets indre liv og organisation, samt forholdet til ungdomsbevægelsen. Kunne det lade sig gøre var meget nået efter Wiinblads mening. Herefter var der 10 afsnit, som skulle dækkes af partiets ansvarlige med bedst kendskab til de forskellige emner om alt fra kommunalpolitik til arbejdersport.

Stauning godkendte det meste, tilføjede enkelte forfattermuligheder, godkendte de økonomiske rammer for udgivelsen og forfatterhonorarer. Wiinblad havde forinden forhandlet med forfatterne til Socialdemokratiets Aarhundrede, Borgbjerg og C.E. Jensen, om det ny jubilæumsskrift som et muligt tredje bind af værket fra 1905. C.E. Jensen blev også tilbudt at skrive det ny jubilæumsskrift, men "han følte ikke selv Lyst til Opgaven," hed det fra Wiinblad. Han sagde dog ja tak til at skrive om kunst og videnskab.

Den 17. december 1920 besluttede redaktionsudvalget, at værket skulle udkomme med 600 sider i to bind, det første i april 1921 og det andet i juli.⁶

En pionér vender hjem

Under arbejdet med sit historiske afsnit opstod ideen hos Emil Wiinblad om at søge oplysninger om Paul Geleff. Han mente, at Geleff stadig var i live, men ingen der kendte ham, havde hørt fra ham i årevis. Wiinblad opfordrede derfor A.C Meyer til at skrive til vennen og redaktøren af Nordlyset i New York, dansk-amerikaneren Emil Opffer, og bede ham om hjælp til at finde Geleff.

Det kunne han. I et brev fra den 10. april 1920 kunne Opffer meddele Meyer, at han havde fundet Geleff på et hospital i Newton, Kansas City, syg og fattig, "down and out", og ved den lejlighed havde Geleff ytret ønske om at komme hjem til Danmark. Som dokumentation vedlagde Opffer et brev, han havde modtaget fra Geleff den 6. april, hvori han skrev, at han var kommet til Newton den 10. januar og var blevet syg og indlagt dagen efter. Den første måned var helt uklar for ham, men efter en kureret lungebetændelse kom han på fode, men var skind og ben og skrækkelig kraftesløs:

"Under min Sygdom har jeg tit tænkt paa at komme til Danmark, men det kan der foreløbig ikke være Tale, da jeg er fattig som en Kirkerotte", skrev Geleff, tydelig lettet over at være fundet. Opffer meddelte Meyer, at han nok kunne indsamle penge og få Geleff til New York og derfra videre med skib til København, og han var overbevist om, at det ville være en fjer i hatten for det danske Socialdemokrati at få Geleff hjem til Danmark, hvorfor han fore-

slog, at partiet betalte de 235 dollars, som en sørejse ville koste. Han sluttede sin opfordring:

Lad ham ikke dø som en bortkastet "outlaw" - Partiet ville dømme sig selv, om det ikke gjorde alt for den, der først satte sig i Brechen for Idealerne... for sin ældste Hero.

Brevene fra Opffer og Paul Geleff blev straks sendt videre til Emil Wiinblad, men før partiledelsen blev underrettet, blev de forelagt for Sylvia Pio, Louis Pios datter, der efter skilsmissen fra Eggert Knuth af Knuthenborg, nu var gift med skuespilleren Johs. Poulsen og boede på Kastelsvej i København. Wiinblad hørte til hendes bekendtskabskreds, og han vidste udmærket, at hendes største mission med livet var at få rehabiliteret sin far og få en officiel anerkendelse af Louis Pio som Socialdemokratiets stifter. Sylvia Pios mor, Augusta, havde i USA været forbitret på Geleff, fordi hun beskyldte ham for at tilsværte Louis Pios navn i de dansk-amerikanske kredse, og det havde skabt vanskeligheder for Louis Pios muligheder socialt og arbejdsmæssigt. I Paul Geleffs smædeskrift mod Louis Pio "Den rene skære Sandhed", stod således i forordet, at formålet var "at faa de danske Arbejdere i Amerika til at vende sig i Foragt fra Hr. Pio, førend han faar Lejlighed til at snyde dem."

Da Augusta i 1912 var i Danmark på besøg hos sin datter, havde hun stiftet bekendtskab med sin mands omdømme, som beskrevet i Socialdemokratiets Aarhundrede, og var blevet så rasende, at hun skrev til vennen Georg Brandes og bad ham skrive den rette version af Louis Pios indsats i den danske arbejderbevægelse.⁷

Sylvia Pio valgte i stedet at være tilgivende og ønskede at slå to fluer med et smæk. Til Wiinblad skrev hun den 5. maj, at Geleff ville være velkommen til at bo i hendes lejlighed, og hun tilbød ham et månedligt beløb på 125 kr. i bidrag til at leve for. "Hvis Partiet vil give ham en maanedlig Pension desforuden, burde han slippe den yderste Fattigdom i den Tid, han har tilbage." Hun benyttede samtidig lejligheden til at meddele, at hendes faders aske ville blive bragt til Danmark i efteråret. "Hvor mærkeligt", skrev hun i brevet, "hvis Louis Pio og Poul Geleff virkelig nu kommer hjem igen i samme Aar, 43 Aar efter de forlod det Land, som de begge elskede."

I et brev til Emil Opffer den 9. maj gav hun samme oplysninger med en understregning af, at hun havde stor forståelse for, hvor hårdt et liv Geleff måtte have haft. "Brevet har gjort et dybt Indtryk paa mig, det er skrækkeligt at være gammel, fattig og udslidt, men særlig i en lille By i Vest-Amerika paa en kold Vinterdag." Hun gentog, at hun ville hjælpe Geleff med penge og bolig, og så understregede hun måske det vigtigste, at Opffer skulle sige til Geleff,

at jeg har læst hans Skrift "Den rene skære Sandhed", som i mange Aar har pint og bedrøvet mig, da jeg elsker og beundrer min Fader over alt paa Jordan. At faa hans Aske nedlagt i dansk Jord, paa sømmelig og værdig Maade, har været mit Maal i de Aar, jeg har boet her, nu er jeg ikke længere bange for at dø, og se ind i min Faders Øjne... Jeg tror, at Hr. Geleff vistnok er ligesaa ked af det Skrift. Hvad man i et Øjeblik Forblindelse og Hidsighed og Græmmelse kan gøre til Skade for sig selv og Andre, bør ikke alene tilgives, men helst glemmes.⁸

Den 9. maj 1920 behandlede Socialdemokratiets forretningsudvalg på vegne af Wiinblad begge spørgsmål. Det vedtoges enstemmigt at bevilge penge til Geleffs hjemrejse, og ligeledes enstemmigt blev det besluttet at vise Louis Pio partiets anerkendelse, når hans aske ville komme til landet for at blive bisat. Den 20. juli 1920, nøjagtig et år før jubilæet, ankom Paul Geleff til Danmark og blev modtaget på kajen af Wiinblad og A.C. Meyer. Pressen var til stede, men Geleff ville helst svare på spørgsmål om hans liv i Amerika. Da han blev spurgt om den skæbnsvangre nat før Fælleden den 5. maj 1872, sagde han blot, at han havde været fortaler for at aflyse mødet, men andre havde overtalt ham til at møde frem.

Herefter gik turen til Kastelsvej 20, hvor Sylvia Pio tog imod sammen med en indbudt kreds. De følgende dage ville Sylvia Pio vise Geleff rundt i København, mens det blev overladt til A.C. Meyer at tage på turné i Jylland, hvor den socialdemokratiske Provinspresse skulle have et større træf sammen med foreninger, der ville se og høre den gamle pionér. Turnéen begyndte dog med et besøg ved Den slesvigske Sten i Dyrehaven, hvor Geleff havde talt i juni 1875 i anledning af ledernes frifindelse. Herefter gik turen til Ribe og rundt i Sønderjylland. På møderne underholdt Geleff med anekdoter fra sine møder i provinsen i 1871-72, men han fortalte helst om forholdene i Amerika. Altid med humor og med et glimt i øjet.

Ingen steder udtalte Geleff sig om forholdet til Louis Pio, og han fortalte heller intet fra dengang, som ikke var kendt i forvejen. Men han soledede sig i den begejstring, han mødte, og pjattede med sin ledsager A.C. Meyer, som ifølge Geleff kun havde én fejl, at han var afholdsmand. Da de to i toget passerede Vridsløselille Statsfængsel udbrød Geleff: "Jeg vil dog ind en Dag og besøge Fængslet. De kan ikke nægte mig Adgang. Jeg har faktisk fire Maanedere til gode."

Geleff flyttede i efteråret 1920 til Ørbæk på Fyn, hvor han havde venner og slægtninge. Han boede på pensionat i skiftevis Ørbæk og Nyborg og holdt forbindelsen til Sylvia Pio. Da hun blev bekendt med, at Geleff skulle anmelde Socialdemokratiets jubilæumsskrift skrev hun til Wiinblad,

at De vil forstaa og tilgive, at jeg ikke kan finde mig i at høre paa, at Geleff nævner min Fader. Det hører Fortiden til nu – men saa *skal* det ogsaa forblive at gøre det for hans Vedkommende.⁹

Den 17. juli kunne Geleffs anmeldelse læses i Social- Demokraten. Her skrev han, at arbejderbevægelsens gennembrud var skildret korrekt, og han kom kun med ubetydelige detaljer fra nogle af sine møder i provinsen. Louis Pio blev ikke nævnt med et eneste ord.

Få dage efter skulle Paul Geleff sammen med Augusta og Sylvia Pio være æresgæster ved Socialdemokratiets 50-års jubilæum. Men Geleff kom ikke til jubilæet. Den 17. juli modtog Sylvia Pio brev fra en slægtning til Geleff, at han var faldet og havde slået sin hofte på en kantsten, efter han havde været i muntert selskab med dansk-amerikanere i Nyborg. Han var indlagt på Nyborg sygehus, hvor man konstaterede et mindre brud på hofteskålen, som ikke ville give men. Han beklagede dybt sit fravær og understregede det med yderligere to breve til Sylvia Pio.¹⁰ Med sit fravær undgik Paul Geleff ikke bare selve festen, men også afsløringen af Louis Pios mindesmærke, samt at gå forrest i demonstration med Louis Pios enke, Augusta.

Med tiden blev der stille om Geleff. Han levede som original i Nyborgs bybillede og holdt sig kørende ved at skrive en lærebog i engelsk for udvandrere. Han beholdt forbindelsen med Sylvia Pio, der i ny og næ betalte nogle af hans lægeregninger. Partiet havde han forbindelse med, ikke mindst dets hovedkasserer, der hyppigt måtte ryste op med ekstra penge til at dække Geleffs udgifter. Paul Geleff fik lungebetændelse fire gange, efter han kom til Danmark, og af frygt for en femte rejste han til Capri ved årsskiftet 1927-28 med håbet om at slippe af med en vedvarende hoste. Socialdemokratiet betalte rejsen og 200 kr. pr. måned til at leve for.

Paul Geleff døde 80 år gammel den 16. maj 1928. Forinden havde han søgt partiet om rejsepenge til Sydfrankrig, hvor han mente der var varmere. Han blev begravet på Capri, hvor Socialdemokratiet rejste en mindesten på hans grav.¹¹

Louis Pios aske til Danmark

Den 12. juli 1921 ankom Augusta Pio med sin mands aske og blev modtaget af partiformand Stauning og hendes datter Sylvia Pio. Den følgende søndag den 17. juli indledtes Socialdemokratiets jubilæumsfester med afsløring af et mindesmærke, der skulle rumme Louis Pios aske. Stauning holdt mindetalen ved afsløringen af en stor obelisk, der havde kostet partiet 3.000 kroner. Alle sejl var sat til én gang for alle at hædre Louis Pio som Socialdemokratiets grundlægger.

Foran 5.000 mennesker på Vestre Kirkegaard udtalte Stauning om Louis Pio:

Den bevægelse, han grundlagde i 1871 med den Kraft, som Begejstringens Glød gav ham, holder nu 50-Aars Jubilæum, og Partiets første Handling i denne historiske Tid er at afdække et Minde for Skaberens, Louis Pio. Vi samles i dyb Taknemmelighed med den Mand, som lagde Grunden til den Samling af de danske Arbejdere, der førte dem til Menneskekaar og Anerkendelse som Borgere i Samfundet.

Dagbladet Politiken var endnu mere rørstrømsk og savnede ikke mangel på store ord i sin dækning af begivenheden. Louis Pio var

Heroen, den smukke og straalende Hero, der tager alle Hjerter, der tænder Brand i Sjælene og faar Øjnene til at gløde. En Drømmer, en Sjæl fuld af Længsel. Af det Stof skabes de revolutionære, der sprænger Rammerne. Andre maa fuldføre Værket. Han er det Sagn fra fjærne Dage, som selv et nøgtern Parti nødig vil være foruden, den lysende Hero fra Slægternes Ungdom, der kæmper, lider, fejler og soner.

Ikke uden grund kunne Sylvia Pio udtale til Politiken, at det var den lykkeligste dag i hendes liv: "Min Fader er bragt tilbage til Partiet og Landet."¹² Det var ikke kun i København, at der lød rosende ord om partiets stifter. I Århus var der stor jubilæumsfest den 24. juli på Pavillonen. Her talte bl.a. Harald Jensen og ifølge Demokraten den 25. juli sagde han:

Vi skylder Louis Pio en stor Tak fordi han vovede at løfte sin Røst for Arbejderklassens Frigivelse. Han staar for os som en stor Skikkelse, og vi kan ikke hædre ham bedre end ved at raabe et leve for den Sag, han rejste, den sag han kæmpede for og den sag han led for.

Hvor står Socialdemokratiet?

Den borgerlige presse var generelt positive i omtalen af Socialdemokratiets jubilæumsarrangementer. Pressen anerkendte partiets dygtighed til at stable en stor fest på benene og til at mobilisere massernes deltagelse, men som Berlingske Tidende skrev den 22. juli: "Til at løse større Opgaver synes Partiet ikke at have Kraft- kun at være Garant for en radikal Regering." Dertil hoverede avisen over, at partiet hyldede sin revolutionære fortid, mens socialismen nærmest var udryddet for partiet. "Heldigvis", skrev Berlingske Tidende

havde Partiet sat Livet over Læren og ikke omvendt. Partiet vil aldrig slaa ud i revolutionære Rammer. Socialismens oprindelige kommunistiske Idé vedkender ingen partitro dansk Socialdemokrat sig længere.

Ekstrabladet fra den 23. juli var enig:

Socialdemokratiet lever, men Socialismen er for længst afgaaet ved Døden. Socialdemokratiet er ikke blot et politisk Parti, men et forgrenet Net af Fagforeninger, kooperative Sammenslutninger, i hvilke Socialismen nødvendigvis maatte gaa til Bunds.

Anklagen mod Socialdemokratiets manglende kamp for socialismen var et taknemmeligt angrebspunkt for den borgerlige presse, men der var heller ikke meget andet at skrive om. Talerne ved såvel delegeretmødet som jubilæumsfesten blev bedømt som kedelige, og Stauning blev beskyldt for at levere en bedrøvelig valgtale mod Venstreregeringen og mod militarismen. Stauning lagde selv vægten et helt andet sted i sine taler. "Vores Enighed er vor Stolthed og Lykke", understregede han med slet skjult henvisning til de mange europæiske partier, der sloges og var præget af indbyrdes splittelse.

Ingen i pressen fandt på at spørge Stauning om hvad denne enighed og demonstrative styrke skulle bruges til. Hvad der skulle ske med det store Socialdemokrati i fremtiden var tabubelagt. Socialdemokratiet stod ved jubilæet på en tærskel. Det ville af med Venstreregeringen, men hvad så bagefter? Svaret blæste i vinden i 1921. Socialdemokratiet var tavs, hele pressen var tavs som en lukket bog. Fremtiden var ikke en del af 50-års jubilæet i 1921.

"Aldrig mere en 30. Oktober"

Socialdemokratiets 75-års jubilæum 20. til 21. juli 1946

Socialdemokratiet fejrede sit 75-års jubilæum i 1946 året efter befrielsen med en storstilet folkefest i Fælledparken den 21. juli. Partiet håbede på at skabe et stævne

der maa blive et fuldgyldigt Udtryk for vort Partis Stilling i By som paa Land og med Tilslutning fra hele det arbejdende Folk.

Demonstrationen, som skulle udgå fra Grønttorvet gennem byen til Fælledparken, satsede på at få alle med: De gamle pionerer, børnene, ungdommen, kvinderne og de indbudte gæster fra udlandet samt faglige og politiske organisationer fra hovedstaden og det meste af Sjælland.

Startskuddet til festlighederne var den 16. juli, hvor partiformand Hans Hedtoft bød velkommen til partiets pionerer ved en reception i forsamlingsbygningen i Rømersgade. Fra tidlig lørdag morgen den 20. juli var der et tæt program, med kransenedlægning ved Louis Pios og Staunings gravsteder på Vestre Kirkegaard. Herefter gik turen til Assistens Kirkegaard på Nørrebro, hvor der blev lagt krans ved P. Knudsens og C. Hørdums grave.

Partifællerne i Aalborg blev pr. brev bedt om at sørge for krans Ved Harald Brix' grav, og Paul Geleff blev også husket gennem den danske konsul i Napoli, der sørgede for en krans på Geleffs grav på Capri.

Kl.11.30 hastede Hans Hedtoft til Folkets Hus, hvor repræsentanter fra parti- og fagbevægelse var samlet til en peptalk fra partiformanden, og fra kl.18 var der jubilæumshøjtidelighed i Rådhushallen med taler af Hans Hedtoft og jubilæets hovedgæst, den svenske statsminister Per Albin Hansson. Han var også hovedtaler i Fælledparken dagen efter sammen med andre gæster fra udlandet, men Hansson var topnavnet som følge af de dansk-svenske relationer under Danmarks fem år lange besættelse. Lørdagen sluttede med en stor middag i restaurant Wivex tæt ved Rådhuspladsen.

Socialdemokratiets 75-års jubilæum blev også fejret uden for hovedstaden med stævner og demonstrationer den 21. juli i Aalborg, Aarhus, Odense, Esbjerg og Aabenrå. Der var også fester på Lolland-Falster og på Bornholm, som nylig var blevet befriet fra sovjetisk besættelse.

Social -Demokratiets jubileumsavis

Avisen Social -Demokraten bidrog traditionen tro med et stort jubilæumsnummer med titlen "Fra 1871 til 1946. Træk af Det danske Socialdemokratis Historie". Hovedforfatter var den tidligere formand for Danmarks kommunistiske Parti, og fra 1930 medlem af Socialdemokratiet, Ernst Christiansen. Normalt leverede han indenrigspolitisk stof til avisen, men nu handlede det om et rids af historien fra Louis Pios Socialistiske Blade til besættelsens ophør og det første efterkrigsår. Hans historiske redegørelse var loyal og nøgtern, men savnede dybde og analyse af tidens største begivenheder. Måske skyldtes det, at Socialdemokratiets største årti, 1930erne, var overladt til en af tidens største profiler, politikeren Hartvig Frisch, der med titlen "Et frugtbart Tiaar", gav en tæt og detaljerig skildring af tiden fra valgsejren i 1929 til krigsudbruddet i 1939. Frisch havde været tæt på nær sagt alle vigtige forhandlinger, og selv om der havde været mange vanskeligheder, var hans konklusion klar: "Indtil Ministeriets 10 Aars jubilæum i april 1939 havde Staunings politiske Gerning paa en forunderlig Maade altid været fulgt af *Lykken*. Med valget faa Dage efter Jubilæet begyndte *Modgangen*". Skuffelserne over tabet af fire mandater ved folketingsvalget, og det efterfølgende nederlag ved folkeafstemnin-



gen om en ny Grundlov, der ifølge Frisch gjorde ende på Staunings drøm om at slutte sit politiske liv med at skænke folket en ny Grundlov. Så kom ikke-angrebspagten med Hitler, der blottede Danmarks stilling overfor Norden, og derefter 2. Verdenskrigs udbrud, hvor Stauning i efteråret 1939 led nederlag i sit forsøg på at danne en samlingsregering med de borgerlige partier.

Staunings sidste væsentlige politiske handling var ifølge Frisch den 9. april 1940, hvor det denne gang lykkedes at danne en samlingsregering, der siden kunne levere den seje modstand mod den fremmede besættelsesmagt. Frisch priste samarbejdspolitikken og det nationale bolværks fasthed overfor nazificering og besættelsesmagt. Men den vigtigste faktor til forståelsen af hvorfor danskerne var kommet igennem besættelsestiden, var ifølge Frisch Stauning-Munch regeringens sociale politik i 1930'erne:

Stauning og P. Munch havde fremkaldt en social Udvikling i Landet, der blev det største nationale Aktiv efter den ydre Ulykke, nu da det gjaldt vor sidste Skanse: Vor Forfatning, vor Administration, vor indre Uafhængighed.

Frisch sluttede sin artikel med et håb om, at den danske nation ville besinde sig og ophøre med at lade sig påvirke af de forløjede film om besættelsen, hvor skylden for alle ulykkerne var lagt på Stauning-Munch regering og på

Sveriges tætte bånd til det besatte Danmark satte sit præg på Socialdemokratiets 75-års jubilæum i 1946. Statsminister Per Albin Hansson var æresgæst og flere svenske kor- og musikkorps fra Malmö og omegn deltog i den store demonstration til Fælledparken, bl.a. Malmøs brandmands kor- og musikkorps, som poserer på banegården i København.

samlingsregeringen. Disse regeringers indsats ville en dag blive forstået og vurderet, mente Frisch.

Social- Demokratens skildring af Socialdemokratiet under besættelsen blev formidlet af partiformand Hans Hedtoft. Han fortsatte i samme linje, hvor Frisch slap. Hedtoft havde fra besættelsens første dag været tilhænger af samarbejdspolitikken samtidig med, at han var dens kritiker. I sin kommentar til begivenhederne lagde han vægt på at fremhæve Socialdemokratiets passive modstand eller protest mod besættelsesmagten og den aktive modstand efter augustoprøret i 1943.

Med stormen på partikontoret den 9. april 1940 var partiet berettiget nervøs for partiets situation på kort og længere sigt. Alle indså situationens alvor, men der var ingen panik i partiledelsen og heller ikke i landets partiforeninger. Snart kunne partiet markere sig over for de danske nazister, og Hedtoft fremhævede stormødet i Forum den 27. oktober, hvor han selv og Stauning talte. Foran 10.000 tilhørere sagde Stauning:

Vi lever, vi virker og vi ønsker at fortsætte og udrette noget til gavn for Folk og Land. Skal vor Gerning afbrydes, kan det kun ske med Vold, og det kunde vel ikke tænkes muligt i Danmark.

Ved samme lejlighed sagde Hedtoft de senere kendte ord, der vendt mod nazismen, understregede arbejderbevægelsens urokkelige trofasthed mod folkestyret: "Hellere Demokrati uden Socialisme end Socialisme uden Demokrati." Samarbejdsaftaler blev imidlertid konstant udfordret af besættelsesmagten. Første gang, da den i december 1940 krævede Staunings afgang fra statsministerposten. Arbejderbevægelsen stod fast på en afvisning sammen med de øvrige partier i samarbejdsregeringen. Det tyske nederlag blev snart hævnnet med en aktion mod Hans Hedtoft og partisekretær H.C. Hansen, der blev tvunget bort fra en række af deres tillidshverv. Denne gang var protesterne forgæves, da tyskerne truede med vidtgående konsekvenser, såfremt kravet ikke blev fulgt.

Efter den begivenhed holdt Hedtoft sin store tale i hovedbestyrelsen, hvor han i skarpe vendinger advarede om konsekvenserne for arbejderbevægelsens fremtid såfremt den opgav sit demokratiske og socialistiske livssyn:

Med Løgn kan vi maaske en stakket Stund redde den socialdemokratiske Arbejderbevægelses organiserede Liv, men aldrig dens Frihed og Idealer, der gav den Eksistensberettigelse.

Der ville ifølge Hedtoft konstant være fare for, at arbejderbevægelsen kunne

kastes ud i et dilemma mellem dens ideelle grundværdier og dens mulige serilitet over for besættelsesmagten og dens lakajer. Faren ville hele tiden være på spring, men midlet var alene at stå fast.

Hedtoft kommenterede ikke, om han fandt hovedbestyrelsens accept af beslutningen for rigtig eller forkert, men talens antinazistiske indhold, samt Hedtofts holdning ved en tilsvarende aktion i efteråret 1942, da Vilh. Buhl blev tvunget til at gå af som statsminister, tyder på, at han havde håbet på, at partiet og regeringen havde afvist de tyske krav om hans afgang.

Hans Hedtoft havde efterfølgende fået flere tilbud om at flygte til England fra udenrigsminister Ernest Bevin og finansminister Hugh Dalton og dermed følge Christmas Møllers eksempel, men han afviste efter råd fra Stauning og Alsing Andersen, der blev partiformand efter Hedtoft.

For Hans Hedtoft kom den store forløsning den 29. august 1943, hvor partiet, hele arbejderbevægelsen og det meste af regeringen opsagde samarbejdsaftalerne med besættelsesmagten.

Jeg glemmer aldrig Socialdemokratiets møde i Rigsdagens Fællessal. Alle var klar over, at nu faldt Klokken i Slag. Alle – unge som gamle – var prægede af Øjeblikkets Ansvar og Alvor. De fleste af os følte, tror jeg, Befrielse over, at Timen endelig var kommet, hvor vi enigt skulle sige NEJ.

Bruddet gav anledning til, at Hedtoft og andre ledende socialdemokrater kunne påbegynde samarbejdet med dele af modstandsbevægelsen og være kontaktpersoner mellem Frihedsrådet og politikerne. Dermed lykkedes det at forene legale og illegale kræfter i Danmarks første regering efter befrielsen.

“Vi deler Æren og det modsatte - hvad man nu vil – med de øvrige demokratiske Partier for Besættelsestidens Hovedlinje. – Uanset alt der er sagt om Befrielsesregeringen og dens Sammensætning vil jeg sige, at jeg betragter det som en *Lykke for Danmark*, at denne Regering blev dannet.”

Trods valgnederlaget og tabet af 16 mandater, der primært gik til kommunisterne, så Hedtoft optimistisk på fremtiden.

Jeg er sikker paa, at Det danske Socialdemokrati efter næste Valg ikke alene fortsat vil være Landets største Parti, men det vil ogsaa være det, der tager den politiske Føring og former Fremtidens Danmark.

Hans Hedtoft var sidste bidragyder i jubilæumsavisen, der hverken indeholdt selvstændige artikler om fagbevægelsen eller kooperationen. Navnlig fagbe-

vælgelsens særlige situation under besættelsen kunne nok have fortjent en redegørelse, men det blev ikke anset som relevant i en tid, hvor meget drejede sig om at få styrket Socialdemokratiet og få det tilbage som regeringsparti.

Fremad paany – aldrig mere en 30. Oktober

Møderne den 20. juli og festen i Fælledparken søndag den 21. juli blev en stor succes med 120.000 deltagere. I Rådhushallen talte Hans Hedtoft kun om den nære fortid og kaldte valget den 30. oktober 1946 for et eksperiment, som ikke burde gøres mere end én gang. Han slog fast, at intet i fremtiden kunne røkke Socialdemokratiet fra demokrati og folkestyre: “Det danske Socialdemokrati er et Bolværk mod Diktaturtendenserne og er dansk demokratis egentlige fundament.” Dagen efter i Fælledparken lagde han i sin tale yderligere vægt på den nærmeste fremtid. Han gjorde det klart, at Socialdemokratiet var klar til valg og reklamerede for den nye kampfond, som Socialdemokratiet havde oprettet efter inspiration fra den kommunistiske valgindsamling, der var nået op på 700.000 kr. Socialdemokratiet var i fuld gang med en indsamling af tilsvarende størrelse til brug under parolen “Fremad paany – aldrig mere en 30. Oktober.”

Håbet var at støde Venstre-regeringen fra magten og som ny socialdemokratisk regering genoptage 1930ernes reformpolitik. Socialdemokratiet havde fået smæk ved folketingsvalget i 1945. Det nye arbejdsprogram “Fremtidens Danmark” var blevet misforstået og misbrugt af partiets modstandere. Det såkaldte efterkrigsprogram var blevet udarbejdet af politikere og økonomer fra 1944-45 med den unge Jens Otto Krag som sekretær og ankermand for den endelige sammenskrivning af programmet. Det var et efterkrigsprogram, der bl.a. varslede indgreb i erhvervsliv, handel og bankvæsen og indeholdt reformer af arbejdsmarkedet med vægt på mere demokrati og medbestemmelse.

I et interview med dagbladet Politiken den 21. juli tilbageviste Hedtoft de mange påstande om socialisme i programmet som borgerlig propaganda. Fremtidens Danmark var ifølge ham identisk med de programmer, som europæiske socialdemokratier havde stillet som svar på efterkrigstidens problemer. Der var under krigen praktiseret planøkonomi, samfundsmæssig drift og offentlig kontrol med erhvervslivet, og disse foranstaltninger ville socialdemokratierne føre ind i fremtiden. “Men,” understregede Hedtoft, “kun hvad vi mener af Værdi, og ikke en Tøddel mere.” “Fremtidens Danmark” var skudt til hjørne og skulle ikke genbruges i en kommende valgkamp. Dele af programmet kunne måske blive aktuelt, men forudsætningen herfor var, at Socialdemokratiet igen kom til magten.

I sommeren 1946 var der derfor ikke noget grundlag for at være mere konkret om fremtiden. Fascismen og nazismen var besejret, og den kolde krig

og dermed diskussionen om Danmarks sikkerhedspolitiske placering var endnu ikke begyndt. Dertil kom efterkrigstidens økonomiske problemer med at bringe dansk økonomi på fode. Tilbuddet om Marshallhjælp kom først året efter jubilæet. Kun meldingerne fra Det radikale Venstre og P. Munch syntes at være sikre bud på fremtiden. Hvis Socialdemokratiet genoptog den politiske linje fra 1930erne, var De Radikale klar til nye politiske eventyr med socialdemokraterne.¹³

“Mod nye opgaver, nye mål”

Socialdemokratiets 100-års jubilæum den 20. juli – 28.-29. august 1971

“Det er dristigt at indbyde til jubilæumsfester midt i ferietiden,” hed det i et partircirkulære, der omtalte de mange arrangementer, som partiet ville gennemføre i anledning af 100-års jubilæet. Heri blev præsenteret en bred vifte af aktiviteter, der i en jubilæumskampagne skulle løbe fra den 20. juli og kulminere i årsmødet med fest i Falkoner Centret i København den 28.-29. august.

100-års jubilæet var forberedt fra den 25. november 1970 og med et klart formål for øje. Socialdemokratiet ville gennemføre aktiviteter, der både pegede bagud og fremad, bruge jubilæet til at skaffe flere medlemmer og til at skabe debat op til det folketingsvalg, som ville komme i efteråret 1971. Men jubilæet havde også et videre sigte:

Vi skal først og fremmest benytte jubilæet til at se frem mod nye opgaver, nye mål. Kampagnen sammen med AOF skal gøre os klar til de store opgaver, der trænger til en løsning, hvis vi skal søge at komme af med klasseforskelle, forskelle i muligheder for tryghed, for uddannelse og for bolig, der præger det danske samfund. Socialdemokratiet har grund til at se tilbage på en stor politisk indsats, men større grund til at se frem.¹⁴

I programmet var der ikke planlagt nogen massedemonstration i Fælledparken, som ved tidligere jubilæer.

Socialdemokratiet lagde ud den 20. juli med åbning af en udstilling om partiets historie på Bymuseet. Den var produceret af Arbejderbevægelsens Bibliotek & Arkiv, og var tænkt som en vandreudstilling til bibliotekerne i samarbejde med Dansk Biblioteksforening.

Onsdag den 21. juli begyndte med kransenedlægning, nu ved et større antal gravsteder, der talte navne som Frederik Dreier, Louis Pio, P. Knudsen, C. Hørdum, A.C. Meyer, Th. Stauning, Hans Hedtoft, H.C. Hansen, V.

Buhl, hovedkasserer Charles Klüwer, Alsing Andersen og digteren Oskar Hansen, alle i København. Også Harald Brix i Aalborg og Paul Geleff på Capri blev husket.

Fra kl. 10-12 afholdt Socialdemokratiet reception i Landstingssalen, hvor de store bidragydere til partikassen mødte frem. Fra LO blev givet 250.000 kr., Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbund gav 150.000 kr. HK 100.000 kr. KAD 60.000 kr. og Dansk Metal kr. 25.000. Mindre fagforbund gav mellem 15.000 og 10.000 kr.

Ved receptionen præsenterede Socialdemokratiet sit nye partisymbol "100 år for en bedre fremtid," tegnet af Thomas Bergsøes reklamebureau. Det viste symbolsk ringe, som breder sig i vandet, men det blev hurtigt udsat for spøg og skæmt i pressen. Den muntrede sig med om det var en "rundkørsel til J.O. Krag" eller måske en labyrint, hvor man skulle gennem mange ringe for at nå ind til kernepunktet "Socialismen".

Fra Christiansborg gik turen til Langelinie Pavillonen, hvor partiet kl. 12.30 indbød hovedbestyrelsen, folketingsgruppen og medarbejdere samt LOs forretningsudvalg til frokost.

Jubilæumsudgivelser

Den 16. august udsendte Socialdemokratiet i samarbejde med AOF debatbogen "I stedet for klassesamfundet." Chefredaktør på dagbladet Aktuelt, Bent Hansen, stod for oplægget til bogens disposition, hvor en række forfattere gav deres bud på, hvordan ulighederne i samfundet skulle fjernes. Hensigten var, at bogen skulle igangsætte en omfattende debat i studiekredse og dermed være med til at skabe interesse for øget politisk aktivitet.

I september markerede Forlaget Fremad jubilæet med udgivelsen af "Kamp og Fornyelse," Socialdemokratiets indsats i dansk politik, 1955-71. Bogen var tænkt som et fjerde bind af trebindsværket "En bygning vi rejser", men det blev understreget, at det var et selvstændigt værk i forhold til de tre bind, der udkom i 1954. "Kamp og Fornyelse" var skrevet af de to toppolitikere, Jens Otto Krag og K.B. Andersen, og de koncentrerede sig alene om den socialdemokratiske regerings mange forlig, forhandlinger og resultater med Christiansborg som udgangspunkt. Mangt og meget var foregået med J.O. Krag for bordenden, og det gav naturligvis indholdet en ekstra autenticitet. Til gengæld var bogen helt fri for detaljerede beskrivelser af den politiske og organisatoriske udvikling i provins og landdistrikter, som udgjorde kvaliteten i "En bygning vi rejser."

På 100-årsdagen for dannelsen af Den Internationale Arbejderforening udgav Socialdemokratiet et hæfte med gengivelser af tegninger fra "Illustreret Tidende" af Pariserkommunens storhed og fald. I hæftet var også genoptryk



af Socialistiske Blade I og II, genoptryk af Socialisten og forskellige dagblade alle udkommet i stiftelsesåret 1871. Materialet var samlet af forfatteren Ib Koch-Olsen, der til indledning skrev en udmærket historisk redegørelse om tiden op til og med 1871. Her blev Frederik Dreier sammen med andre kun nævnt med få linjer, mens Pio, Brix og Geleff var i fokus.

I samarbejde med fagbladet Metal redigerede politikeren Kjeld Olesen et lille hæfte "100 år i satiriske streger", hvor der var samlet de bedste satiretegninger fra Folkets Nisse i 1871 til Politikens Bo Bojesen i 1970. Selv om megen satire er i sort/hvid, var også farvelagt satire gengivet uden farve, og sammen med det lille format ydede det ikke tegningerne fuld anerkendelse, men de ledsagende tekster til hver satiretegning var korte og præcise.

A-Pressen udgav for første gang ikke nogen særavis. Hovedorganet, der i 1960 havde skiftet Social-Demokraten ud med navnet Aktuelt, udskrev i stedet en konkurrence med titlen "For en bedre Fremtid," hvor det bedste debatindlæg og første præmie blev belønnet med 2.000 kroner, mens anden og

Statsminister Jens Otto Krag taler ved åbningen af Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkivs udstilling om Socialdemokratiets historie i 100 år på Københavns Bymuseum den 20. juli 1971. Foto, Sisse Jarner.

tredje præmien var henholdsvis 1.000 og 500 kroner. Resultatet skulle offentliggøres på årsmødet den 28. august. Der indkom 130 bidrag, og vinderen blev grænsebetjent Carl Jørgensen, der havde skrevet om principielle linjer i lighedsdebatten.

Socialdemokratiet ville også stå for et jubilæumslotteri, hvor medlemmer og tilknyttede organisationer i perioden fra 22. august til den 24. oktober ved køb af et jubilæumshæfte til 5 kroner kunne vinde gevinster for i alt 500.000 kroner. Gevinsthæfterne blev ikke udbudt til offentligheden, og overskuddet ville gå til organisationernes kulturelle oplysningsarbejde.

Den politiske debat som drivkraft

Socialdemokratiet havde i 1971 haft regeringsmagten i knap 20 af de sidste 25 år. I denne periode var partiet nået til sin fjerde formand. Hans Hedtoft og H.C. Hansen var døde på statsministerposten, Viggo Kampmann var blevet syg og havde overladt posten til J.O. Krag.

Der var også kommet nye partier til venstre for Socialdemokratiet. Socialistisk Folkeparti (SF) var dannet af udbrydere fra DKP i 1959 og partiet Venstresocialisterne af udbrydere fra SF i 1968.

Danmark var blevet et velfærdssamfund og det stigende antal kvinder, der fik en uddannelse og kom ud på arbejdsmarkedet førte til en stor udbygning af offentlige institutioner med en bred vifte af opgaver inden for uddannelse, forsorg og pleje. Gamle love blev fornyet med en socialreform, dagpengereform og reform af folkepensionen.

Danmark stod som fornyet kandidat til at blive medlem af Det europæiske Fællesmarked, EEC. På socialdemokratisk initiativ havde den borgerlige VKR- regering i maj 1971 besluttet, at forslaget om medlemskab skulle afgøres ved en folkeafstemning i 1972. Regeringen og den socialdemokratiske opposition lagde dermed op til, at spørgsmålet om Danmarks indtræden i EEC ikke kom til berøre det folketingsvalg, som skulle afholdes inden årsskiftet.

Sikkerhedspolitik havde Danmark taget stilling i forholdet mellem Øst og Vest og var i 1949 blevet medlem af den vestlige alliance, NATO.

Ungdomsoprøret i 1968 satte gang i universitetsreformer, men skabte også et opgør med gammel vanetænkning i indenrigs- og udenrigspolitikken og i omgangs- og samværsformer. Det var tid til at tænke nyt, tid til forandring, også i Socialdemokratiet.

Kongressen i 1961 vedtog et nyt principprogram "Vejen frem" til afløsning af det forældede helt tilbage fra 1913. Programmet fulgte det optimistiske spor om, at mere økonomisk vækst ville give mere velstand, men snart begyndte en debat om, at mere velstand ikke automatisk betød mere velfærd og

trivsel. Også generationskløften i Socialdemokratiet blev stadig større, og især de unge havde svært ved at identificere sig med den økonomiske optimisme, men også vanskeligt ved at trænge igennem og opnå lydhørhed i foreningerne.

Socialdemokratiets hovedbestyrelse besluttede derfor i begyndelsen af 1966 at nedsætte et fornyelsesudvalg vedr. partiets organisatoriske virksomhed. Det førte til, at debatten i partiforeningerne fremover skulle styrkes gennem oplæg om emner, behandlet af nedsatte partiudvalg, og derfra videre ud til diskussion i foreninger og kredse. Den politiske debat som drivkraft skulle på denne måde medvirke til fornyelse af foreningslivet, og være et instrument for hovedbestyrelsen til at positionere sig med medlemmerne i ryggen overfor folketingsgruppen og regeringen, samt til nye politiske initiativer og måske til fremtidige lovforslag. Mere demokrati og mere indflydelse skulle være lede-tråden i processen ud fra den demokratiske socialismes grundsætninger.

En del medlemmer og foreningsformænd var imod fornyelsen. Men i ledelsen og i de ledende organer fandt de det prisen værd, da holdningen var, at en manglende modernisering ville betyde en gradvis kvælningsdød.

Kravene om fornyelse kulminerede på kongressen i 1969, hvor en række yderligere tiltag blev vedtaget. Der kom nye opstillingsregler, nye regler for dobbeltmandat og ny sammensætning af partiets forretningsudvalg. Den politiske debat som drivkraft var bærende i organisationsarbejdet frem til 1973, hvorefter det primært blev holdt i live af medlemskampagnen for et nyt principprogram.

“De næste 100 år”

Debatten om fremtiden var også udgangspunktet for partiets tidsskrift “Ny Politik” som fejrede 100-året ved at pejle sig ind på de næste 100 år, der var titlen på juli-nummeret.

Lederen var skrevet af folketingsmedlem Niels Matthiasen, der indledte med at rose partiets fortid, men understregede, at det at skaffe arbejde og brød og derefter social tryghed og uddannelse ikke var tilstrækkeligt: “Nu er det spørgsmålet om at gennemføre demokrati på arbejdspladsen, der åbner op for et socialistisk samfund.” En samfundsforandring var det afgørende mål for partiet, da det var visionen, der gav bevægelsen styrke, og fik mennesker til at lægge deres kræfter i partiet. Hidtil havde de nære ting “femørespolitikken” fået farven til at falme, men ifølge Matthiasen aldrig helt: “En socialistisk tankegang har fået en stadig mere fremtrædende plads i socialdemokratisk planlægning og denne udfordring gør Socialdemokratiets næste hundrede år mindst lige så spændende som de første 100 år,” konkluderede han.

Partiformand Jens Otto Krag tog ikke handsken op, men leverede i stedet

et visionsløst bidrag om tiden op til næste valg. Ikke alle havde opfattet de nye signaler til SF i 1966, skrev Krag, hvad dog ikke betød, at han annoncerede et samarbejde med SF efter det kommende folketingsvalg. I stedet valgte han en sædvanlig politikerudtalelse, der holdt muligheder åbne: "Hvis Socialdemokratiet danner mindretalsregering efter næste valg vil det blive en regering, der lægger sine forslag frem fra sag til sag, hvor der forhandles med alle folketingets partier."

En sådan udtalelse kunne kun have fået en anden bidragsyder, formanden for DSU i København Karsten Madsen til at fare i flint. Ifølge ham havde partiet længe været gidsel for en liberalistisk politik og kompromisser med de borgerlige partier. Uanset om man vendte og drejede fortidens store resultater, var der ikke ændret på de retningslinjer, som samfundet hidtil havde fulgt. Socialistiske samfundsændringer i form af økonomisk demokrati, ØD var nu nærmere end nogensinde før, men det krævede ifølge Madsen to afgørende faktorer: At Danmark ikke blev medlem af EEC, og at Danmark kom ud af NATO. Medlemskab af EEC ville ifølge Madsen få uoverskuelige konsekvenser for socialismens fremtidige muligheder i Danmark, og NATO, der sammen med EEC var to alen af samme rådne stykke, ville være en bremseklods for socialistisk udvikling.

Karsten Madsen sluttede derfor sit indlæg med en trussel om, at hvis Socialdemokratiet efter valget dannede regering og samarbejdede med de borgerlige partier, ville mange melde sig ud, ja en enkelt afdeling ville endda foreslå nedlæggelse af DSUs landsorganisation.

Karsten Madsens indlæg var det eneste, der omtalte EEC. Fællesmarkedet blev på dette tidspunkt ikke opfattet som noget større problem i de næste 100 år. Modstanden var endnu i sin vorden og slog først efter valget ud i lys lue.

Andre bidragsydere kom også med trusler, dog ikke så bastante som Madsens. SFs Morten Lange var inviteret ind i debatten, og han understregede i sin indledning, at Socialdemokratiets landvindinger lå på "Sygekassesocialismens område", i sikkerheden og trygheden. Hvis Socialdemokratiet skulle samarbejde til venstre ville kravet om socialistiske fremskridt som indgreb i ejendomsretten og økonomisk demokrati være afgørende. Udviklingen gik ifølge Morten Lange henimod funktionærsamfundet, og det ville give en rigere mulighed for at gennemføre økonomisk demokrati. Morten Lange så gode tegn på fornyelse i Socialdemokratiet og konkluderede: "Dem ser vi gerne vokse og gro."

Tiden var inde til at følge op på LOs røde betænkning fra 1965 om demokrati på arbejdspladsen ved at bringe demokratiet inden for fabriksporten. Også Per Hækkerup understregede i sit indlæg, at demokrati og medbestem-

melse var fremtiden. Chaufføren og arbejderforfatteren Magnus Johansson hørte dog til skeptikerne. Han havde netop meldt sig ud af partiet, men havde dog svært ved helt at miste kærligheden til sit gamle parti. Men troen på, at den socialistiske profil ville blive slebet tilstrækkelig skarp, havde han ikke.

Samlet set var troen på, at de næste 100 år ville blive indledt med en socialistisk debat om demokrati og medbestemmelse og måske indgreb i det borgerlige samfunds fundament til stede. Der var løfter om forandring, men spørgsmålet var om der også var muligheder.

Dacapo på afslutningsfesten

Jubilæumsfesten lørdag aften den 28. august skulle være festlig og fornøjelig med optræden af førende danske kunstnere og med taler af partiformand Jens Otto Krag og af Sveriges statsminister Olof Palme. Hele programmet ville blive sendt live i tv direkte fra Falkoner Centret. Hele forestillingen blev gennemført som planlagt. Der blev bare ingen tv-transmission. På grund af teknisk uheld med nogle kabler måtte udsendelsen allerede fra starten afbrydes. Nu var gode råd dyre og tanken om, at familien Danmark ikke blev inviteret med til 100-års jubilæum en propagandamæssig katastrofe. Knud Heinesen, der var formand for Radiorådet, fangede generaldirektør Hans Sølvhøj i telefonen og bad ham tage affære. Sølvhøj kontaktede herefter programdirektørembedet og fik trumfet igennem, at tv-transmissionen kunne gentages og sendes live søndag aften. Det betød, at skuespillere og musikere måtte møde op igen søndag aften og årsmødedeltagerne måtte undlade at tage hjem og klappe endnu engang af den samme forestilling. Værst var det dog for Olof Palme, der søndag morgen var fløjet hjem til Stockholm. Han måtte tage turen tilbage til København og sammen med J.O. Krag holde samme tale, de havde holdt lørdag aften. Familien Danmark fik derfor fornøjelsen af underholdningsprogrammet søndag i stedet for lørdag.

Det gav naturligvis en del murren i pressen, at der var taget så stærkt et hensyn til Socialdemokratiet. Ekstra Bladet kaldte det en latterlig forestilling: "Men værre er det, at vi i stedet for Tjekovs fremragende drama Onkel Vanja, fik forevist et varieténummer på et plan som i et sangerindetelt med et politisk indslag, hvor de optrædende politikere var en blanding af professor Tribini og professor Labri."

"Fælles fremtid- fælles mål"

Socialdemokratiets 125- års jubilæum den 21. juli 1996

Efter 125 års virke fik Socialdemokratiets markering af jubilæumsdagen for første gang konkurrence fra uventet kant. Det gamle ugeblad Socialisten, der

efter 125 års udgivelse hed Det fri Aktuelt, ønskede nu at markere ikke bare sit eget, men hele arbejderbevægelsens jubilæum, ovenikøbet på den korrekte dato, nemlig den 22. juli. Det skete med udgivelsen af en jubilæumsavis, der indeholdt såvel historiske som mere aktuelle artikler om avisens omskiftelige tilværelse, herunder også om den gigantiske økonomiske indsprøjtning fra fagbevægelsen i 1987.¹⁵

Mandag den 22. juli holdt avisen stor reception på Rådhuspladsen i København, hvor Det fri Aktuelt havde sit domicil. Jubilæumsfesten fik en formel afslutning i sensommeren, hvor Grafisk Museum i Odense åbnede en udstilling med den gamle arbejderavis i centrum.

Det fri Aktuelt's jubilæumsaktiviteter anfægtede på ingen måde Socialdemokratiets jubilæumsplanlægning, der blev påbegyndt i november 1995. Her præsenterede partiet et større katalog med forslag, hvoraf mange blev realiseret i jubilæumsåret. I januar 1996 præsenterede partisekretær Steen Christensen de mange jubilæumsaktiviteter og understregede, at jubilæet skulle give anledning til at se tilbage på de mange resultater, Socialdemokratiet havde skabt til gavn for det danske samfund, men også at gøre sig tanker om fremtiden: "Intet parti har råd til at hvile på laurbærrene, det må konstant forny sig og udvikle visioner for de næste 10 år."¹⁶

Som noget nyt i jubilæumssammenhæng ville Socialdemokratiet tilbyde aktive kombinerede studie- og ferierejser til lande, der havde været aktuelle i de sidste 25 års politiske kamp. Argumentet var, at partiet altid havde været internationalt orienteret som en del af både I. og II. Internationale, og herigennem ydet et vigtigt solidaritetsarbejde. Det første udbud af rejser gik til Sydafrika-Zimbabwe, Israel og Mellemøsten samt til Cuba. Siden fulgte tilbud om rejser til Grønland og Færøerne.

For partimedlemmer der ønskede at blive hjemme i Danmark blev der mulighed for deltagelse i sommerlejr, campingliv, motionsture og festivaler. Socialdemokratiet lejede også en gammel galease, der ville besøge 25 danske havne begyndende i Nykøbing Mors-Løgstør den 6. juli og sluttende i Dragør den 20. juli. På dette krydstogt ville der være skiftende ministre og politikere om bord, som deltagerne på turen kunne komme i dialog med.

Søndag den 21. juli var naturligvis ikke glemt. Dagen begyndte kl. 10-12 med en festlig sammenkomst med musik og sang i Arbejdermuseet og med taler af statsminister Poul Nyrup Rasmussen og overborgmester i København Jens Kramer Mikkelsen. Derefter gik turen til Vestre Kirkegård, hvor statsministeren lagde røde roser på Louis Pios gravsted.

Som noget nyt var der fra kl. 13-14 klassisk koncert på kirkegården med Michala Petri, Lars Hannibal og Kim Sjøgren. Musikken var placeret på en platform i søen, det såkaldte "Røde Hav", omkranset af gravsteder for en lang

række prominente socialdemokrater, radikale og kommunistiske politikere samt kunstnere og forskere. Ca. 5000 mennesker overværede begivenheden.

Fra Vestre Kirkegård rykkede jubilæumsfestlighederne ind i Tivoli, der fra kl. 11 åbnede boder med forbindelse til jubilæet. Dagens højdepunkt foregik på Plænen fra kl. 20 -22.30 med musikalsk underholdning af Sebastian, Lis Sørensen og Caroline Henderson.¹⁷

Jubilæumsaktiviteterne kulminerede med Socialdemokratiets kongres i Aalborg fra den 11. til den 15. september 1996.

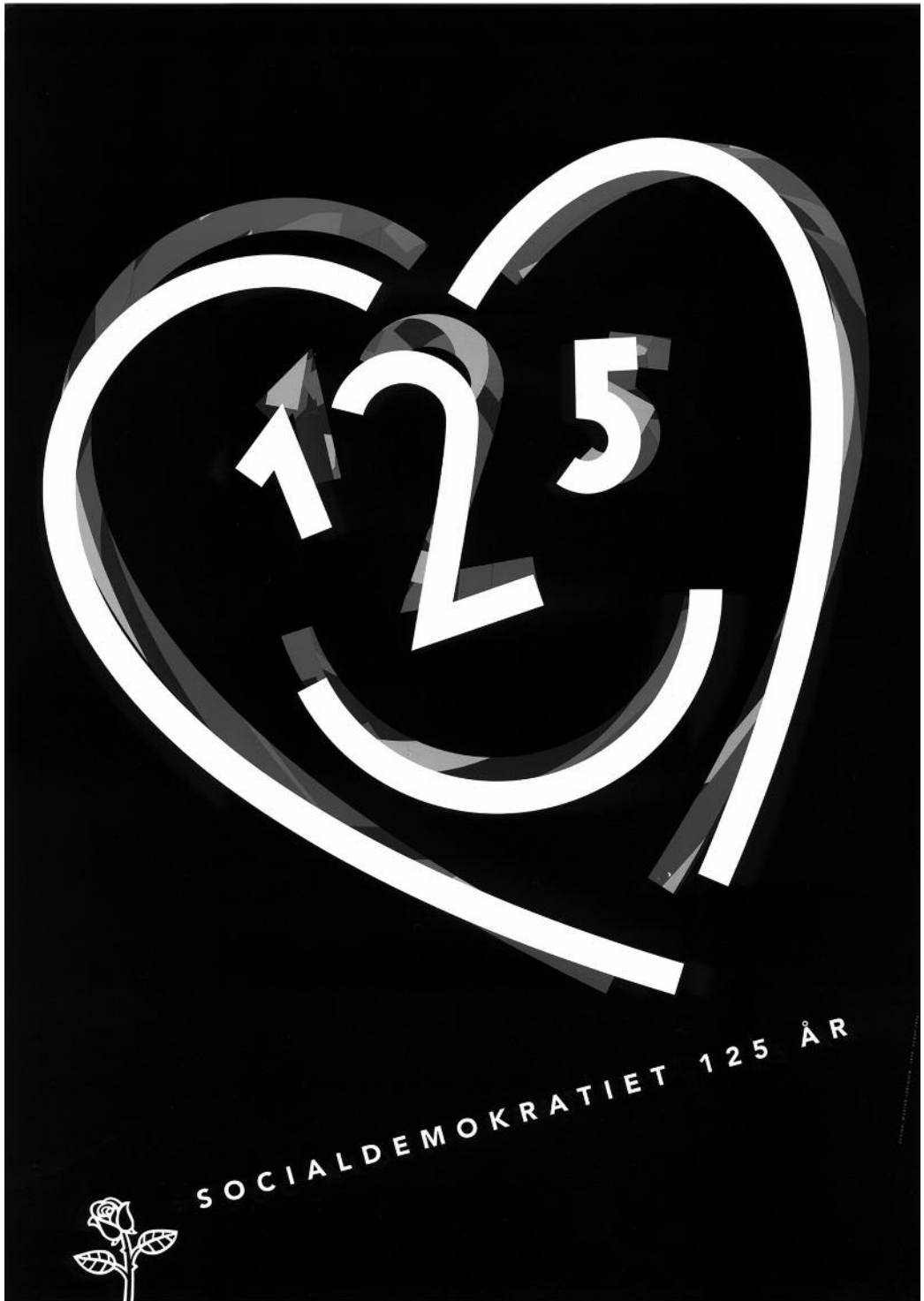
Jubilæumsudgivelser

I januar 1996 udskrev Socialdemokratiet en konkurrence om fremstilling af den bedste jubilæumsplakat. Der var 50.000 kr. til vinderen, 40.000 kr. i 2. præmie og 30.000 kr. i 3. præmie. Der blev nedsat et bedømmelsesudvalg på otte personer med borgmester Ove Dalsgaard som formand. Blandt medlemmerne af bedømmelseskomiteen var kulturminister Jytte Hilden og partiets kulturordfører Søren Hansen. Resultatet ville blive offentliggjort i maj, og vinderen blandt de 149 indsendte forslag blev grafikerens Morten Sørensen med plakaten "Hjertet".

Ved samme lejlighed udbød Socialdemokratiet et sæt genoptryk af partiets plakater fra perioden 1909 til 1950 til salg.

På jubilæumskongressen i september udkom det historiske værk "Udfordring og omstilling. Bidrag til Socialdemokratiets historie 1971-96". Bogen kom til på initiativ fra Arbejderbevægelsens Bibliotek & Arkiv, og den indeholdt 13 analyser af socialdemokratisk politik på centrale områder inden for den 25-årige periode med bl.a. artikler om velfærd, ØD, EEC, uddannelse og kvindepolitik, fodnoter i udenrigspolitikken samt miljø. De 13 bidrag var skrevet af historikere, samfundsforskere samt en enkelt politiker. Bogen gav ikke en helhedsfremstilling af Socialdemokratiets politik, men havde dog et indledningskapitel, der gav et overblik over periodens vigtigste begivenheder i partiets organisation og politik.

Idéen om at se fremad var igen højt prioriteret. Denne gang med ønsket om at se hele 25 år frem i tiden til 150 års-jubilæet i 2021. I den anledning bad partiet 18 forskellige personer, forfattere, politikere, kunstnere, læger, økonomer og videnskabsmænd om at levere 10 sider med deres bud på fremtiden. Det blev til bogen "2021", der udkom på forlaget Fremad. Derudover blev samme bidragydere bedt om at skrive et brev på to A-4 sider til Socialdemokratiets formand. Brevene til formanden ville blive indemuret i Arbejdermuseets bygning og åbnet i 2021 af den siddende partiformand. Brevenes indhold kendes derfor ikke før den 15. oktober 2021, hvor partiformand Mette Frederiksen får æren af at læse indholdet.



Ved læsning af “2021” må det konstateres, at de fleste bidragydere har ramt rigtigt på nogle områder, men forkert på langt de fleste. En artikel om truslen fra diverse virus, som overgår truslen om atomkrig er dog alarmerende aktuel om end der ikke tales om corona-virus, men om typer med lignende effekt.

Det er svært at spå, især om fremtiden lyder et kendt og eviggyldigt motto. Alligevel har Socialdemokratiet gentagne gange forsøgt sig og hver gang med svigtende held.

Fra bølgegang til minefelt

Efter 100- års jubilæet var Socialdemokratiet fuld af optimisme og i sikker forventning om igen at vinde regeringsmagten efter fire år med VKR. En ny socialdemokratisk mindretalsregering fra november 1971 kunne derfor den 2. oktober 1972 føre Danmark ind i Fællesmarkedet med et klart flertal på 63,3% af stemmerne. Herefter var der, efter J.O. Krags uventede afgang, lagt op til en planlagt reformlovgivning med en ny statsminister, Anker Jørgensen i spidsen for regeringen. Men rigtig meget kom uventet og det kom til at gå anderledes.

Med olie- og valutakrisen fra 1973 mødte Socialdemokratiet og Anker Jørgensen sin største udfordring. Arbejdsløsheden begyndte at stige og samtidig ulmede et skatteopgør i befolkningen. I Socialdemokratiet kom det til en spaltning fra højre side, da Erhard Jakobsen efter 35 års medlemskab stiftede Centrum-Demokraterne og straks efter tvang regeringen til at udskrive valg. Folketingsvalget, det såkaldte katastrofevalg gik hårdt ud over Socialdemokratiet, der mistede 24 mandater, men det ændrede først og fremmest på partistillingen i folketinget. Ti partier, hvoraf tre var nye, skulle nu finde nye samarbejds mønstre og regeringer blev mindretalsregeringer, der måtte sikre sig flertal på kryds og tværs. Efter 14 måneder med en smal Venstre-regering lykkedes det Anker Jørgensen og Socialdemokratiet at fastholde regeringsmagten fra 1975-82, fra 1978-79 endda sammen med partiet Venstre.

Store reformer måtte opgives bl.a. ØD og en ny og anderledes bistandslov, kun en efterlønsreform fra 1977 blev det til. For de socialdemokratiske regeringer blev hovedopgaven at sikre beskæftigelsen og undgå alvorlige nedskæringer og besparelser på velfærdsydelserne. Med skuffelse og bekymring måtte mange socialdemokrater se det iderige og progressive principprogram blive stillet på hylden straks efter vedtagelsen i 1977.

Solidaritet, lighed og trivsel var titlen på programmet. Indholdet var et fundamentalt opgør med tidligere tiders socialdemokratiske politik, der havde skabt velstand, men ikke trivsel, der havde skabt et konkurrencesamfund, hvor mange følte sig udstødt, der havde skabt lige muligheder for mange, men ikke ligestilling mellem kønnene, der havde skabt fremskridt i produk-

Grafikeren Morten Sørensen vinderplakat Hjertet kåret som bedste jubilæumsplakat ud af 149 indsendte forslag.

tionen, men ikke fælleseje og medbestemmelse, der havde skabt vækst i materielle goder, men ikke af tilstrækkelig kvalitet. Der var grænser for vækst, men ingen grænser for kvalitet, ifølge programmet.

Da den socialdemokratiske regering i 1982 foreslog beskatning af fonde, forsikringselskaber og pensionskasser måtte Anker Jørgensen give op, og han valgte at videregive regeringsmagten til den konservative Poul Schlüter. Hvad der i Socialdemokratiet blev regnet for et hurtigt overstået problem, der ville give partiet regeringsmagten igen blev i stedet 10 års borgerligt styre. Det skete til trods for, at den nye partiformand for socialdemokraterne, Svend Auken, i 1990 fik en stor valgsejr og strandede i forsøget på at danne en socialdemokratisk ledet flertalsregering.

Først i 1993 lykkedes det den ny partiformand Poul Nyrup Rasmussen at danne en socialdemokratisk ledet regering, hvis hovedopgave var givet fra begyndelsen. Poul Schlüter, der blandt borgerlige er blevet et ikon som manden, der genoprettede dansk økonomi, efterlod næsten en halv million arbejdsløse til den nye regering. Men glæden ved en ny begyndelse med Socialdemokratiet ved roret blev kort og uden den forventede begejstring. Det skyldtes ikke utilfredshed med regeringens resultater og stimulering af økonomien, men derimod, at Poul Nyrup Rasmussen havde stødt Svend Auken fra tronen på en ekstraordinær kongres den 11. april 1992. Med 359 stemmer mod Svend Aukens 187 blev Nyrup valgt som ny formand og statsministerkandidat, og trods den klare afgørelse stod modsætningerne ikke til at fjerne.

I 1994 havde den socialdemokratiske ledede regering vundet valget og fået vendt arbejdsløshedskurven i nedadgående retning. Der var gang i økonomi og beskæftigelse og initiativer og forslag til en fornyelse af velfærdssamfundet. Debatten om velfærdssamfundets fremtid handlede om finansieringen, om flere udbydere af velfærdsydelser og mere kvalitet og konkurrence. Den fulgte i nogen grad de samme skillelinjer som i formandsopgøret. Debatten begyndte som en åbenlys uenighed om midlerne, men udviklede sig mere og mere til en kamp om partiets værdier og politiske retning. "Velfærd i vanskeligheder" og "Velfærd med vilje" hed to oplæg fra 1994, fulgt op af "To minutter i 12", der var et forslag til en organisatorisk fornyelse af partiorganisationen og en idé om at sende den demokratiske socialisme på porten.

I jubilæumsåret 1996 udsendte partiet det første udkast til et nyt arbejdsprogram "Husk lige fremtiden", der skulle diskuteres i foreningerne frem til vedtagelse på jubilæumskongressen i september. Det fik igen velfærdsdebatten til at eksplodere, nu i en mere uforsonlig tone.

Den 10. april 1996 offentliggjorde Det fri Aktuelt et større debatoplæg med titlen "Velfærdssamfundets anden etape". Bag oplægget stod personerne

bag "Velfærd i vanskeligheder" nu suppleret med prominente medlemmer af regeringen og folketingsgruppen, bl.a. kulturminister Jytte Hilden, Pia Gjellerup og Erling Olsen. (Hilden and the Hackers). Det vakte naturligvis opsigt i pressen, men også i partiet og i regeringen og debatten mellem fornyere og traditionalister blussede op i lys lue. Sidstnævnte svarede igen med oplægget "Liberalismen er sygdommen- ikke kuren", der udkom i april og var udarbejdet af partiets amtsformænd og medlemmer af forretningsudvalget. Hvor partiledelsen tidligere havde vist den fri debat velkommen skabte den nu uro i partiorganisationen og i vælgerbefolkningen. Pressen havde et stort ansvar, men da kritikken også beskyldte regeringen for ikke at føre socialdemokratisk politik, måtte den stoppes og føres over til debatten om arbejdsprogrammet.

I en tale på hovedbestyrelsesmødet på Hotel Hvide Hus i Køge den 19. april måtte Poul Nyrup Rasmussen i skarpe vendinger kræve opbakning til, at debatten fremover blev om arbejdsprogrammet. Der var brug for en respektfuld debat frem til kongressen. Der var brug for, at der blev samarbejdet konstruktivt. Tonen og stemningen måtte forbedres, mistro og misstemning måtte fjernes, og tilliden i ledende organer genoprettes. Der var brug for at tegne hovedlinjer, der styrkede partiets selvtillid og kampkraft. Uden fornyelse af midlerne til at nå målene ville partiet miste sin handlekraft.

"Derfor er det nu mit krav, at ministre(alle) uden nogen form for tvetydighed bakker op både om hovedlinjerne i vores politik, om regeringskoalitionen og de resultater, som regeringen har nået. Nu må vi samle kræfterne og afvise indtrykket af et parti, hvor der er splittelse mellem den politiske og organisatoriske ledelse. Med den indre reform af velfærdssamfundet tager vi fat på et projekt, der skal gøre Danmark til et foregangsland i det 21. århundrede."¹⁸

At sikre fundamentet for det danske velfærdssamfund frem til år 2000 og ind i det 21. århundrede skulle være kongressens mål, og det lykkedes at opnå enighed om "Fælles fremtid – fælles mål", som blev arbejdsprogrammets nye titel.

Fremad og aldrig glemme

Den internationale Arbejderforening blev i 1871 dannet på et fagligt grundlag. Medlemmerne var faglærte håndværkere og ufaglærte arbejdere i den fremvoksende industri. Fagforeningerne, der fulgte i kølvandet efter forbuddet mod Internationale i 1873, forsøgte i fællesskab at virke som et politisk parti, der på Gimlekongressen i 1876 tog navnet Det socialdemokratiske Arbejder-

parti. Da fagforeningerne året efter mistede medlemmer som følge af en økonomisk krise, valgte man at adskille det faglige fra det politiske ved oprettelsen af Socialdemokratisk Forbund den 12. februar 1878. Herfra koordineredes de faglige opgaver, indtil fagforeningerne besluttede at oprette De samvirkende Fagforeninger i København i 1886. Fra da af indledtes et tæt samarbejde mellem de to parter, der omfattede gensidig repræsentation i hinandens bestyrelser og et tæt politisk samarbejde i stort set alle spørgsmål. De tætte bånd blev brudt af fagbevægelsen i 1995 og bekræftet af partiet på jubilæumskongressen i 1996.

På den baggrund kan man undre sig over, at parti og fagbevægelse ikke i denne mere end 100 år lange periode har afholdt jubilæum for hele arbejderbevægelsen. Det virker mere vanskeligt i dag, men det fælles udgangspunkt står ikke til at ændre.

De store jubilæer har altid været anledning til at gøre status og til at give et bud på fremtiden. Ved 25-års jubilæet i 1896 var det især fagbevægelsen, der havde vist resultater organisatorisk og fagligt og ved århundredskiftet var fagbevægelsen organiseret i landsforbund, fagforeninger og fællesorganisationer, og Septemberforliget i 1899 havde ført til fagretlige regler for arbejdsmarkedet, der med få ændringer har været fulgt af arbejdsmarkedets parter lige siden.

I 1896 var det socialdemokratiske parti kun langsomt begyndt at vokse, men der herskede en ukuelig fremtidsoptimisme i partiet om en strålende fremtid for vejen til socialismen. Efter århundredskiftet begyndte det at gå stærkt og Socialdemokratiet blev i 1913 det parti, der fik flest stemmer ved folketingsvalget.

Den tætte samhørighed mellem parti og fagbevægelse, der var beseglet i 1886 med stiftelsen af De samvirkende Fagforeninger i København kunne meget vel være blevet brugt til at fejre fælles jubilæum i 1896, men partiet satte sig i spidsen som værende grundlaget for arbejderbevægelsens gennembrud i 1871 i sikker forvisning om, at det var partiet, der skulle være den fremtidige hovedkraft i forandringen af Danmark.

Ved 50 års-jubilæet i 1921 var fremtidsdrømmen styrkemæssigt indfriet, men medlemmer og vælgere måtte se langt efter at få at vide, hvad den store enighed og styrke skulle bruges til. Endnu var det tabu at tale om at danne regering og tage ansvar før flertallet over de 50 procent var opnået.

Ved 75-års jubilæet i 1946 var fremtiden uvis efter 5 års besættelse og en verdenskrig, der havde lagt Europa og meget af verden i ruiner. Her var den helt umiddelbare fremtid udslagsgivende for, hvad der skulle ske. Socialdemokratiet skulle vinde fordums storhed og tilbageerobre de 16 mandater, man mistede i oktober 1945 og gerne mere til.

Ved 100-års jubilæet i 1971 var Socialdemokratiet som noget efterhånden usædvanligt i opposition. Der var dog stor optimisme og tro på, at Socialdemokratiet ville genvinde magten efter det folketingsvalg, der skulle foregå nogle måneder efter jubilæumsdagen. Men fremtidsønskerne rakte langt videre. Det politisk-parlamentariske system havde eksisteret i 70 år, og nu var tiden inde til at føre demokratiet inden for fabriksporten og give arbejderne indflydelse på virksomhederne i form af ØD. Det var tid til store reformer i samfundet, men også til de mindre og nødvendige i selve partiets organisation. Partiforeningerne skulle ikke bare sørge for opstilling af kandidater til kommune og folketingsvalg, men også debattere vigtige politiske emner under mottoet: Den politiske debat som drivkraft. Det skabte nyt liv, men stoppede ikke de konstant dalende medlemstal, hvor ny debatform og ny aktivitet blev opfattet som et helt nødvendigt middel mod tiltagende organisatorisk stagnation.

Ved 125-års jubilæet i 1996 var partiet igen i en situation, hvor det var nødvendigt at koncentrere sig om den umiddelbare fremtid. Partiet havde siden Danmarks indtræden i EF i 1972 været spaltet i to frem til Det nationale kompromis i 1992. Men udviklingen fortsatte med at dele partiet selv efter, at Socialdemokratiet igen havde vundet regeringsmagten, nu i kampen om Socialdemokratiets grundlæggende værdier, midler og retning. Såkaldte traditionalister kontra fornyere skabte med udgivelse af skarpe oplæg utryghed i det socialdemokratiske vælgerhav og uro i organisationen. Det lykkedes partiformand og statsminister Poul Nyrup Rasmussen at genvinde autoriteten og få fornyet opbakning på jubilæumskongressen, men formandsopgøret i 1992 gav, trods den socialdemokratiske regerings gode resultater, aldrig den ro og enighed, der siden P. Knudsen og Staunings dage var et motto for socialdemokrater: Enighed udadtil, uenighed indadtil.

For første gang fejres 150-års jubilæet på stiftelsesdagen for Den internationale Arbejderforening for Danmark den 15. oktober 2021. Det giver trods alt lidt mere mening end den 21. juli, som har været jubilæumsdatoen ved alle tidligere jubilæer. De mange aktiviteter, som altid har kendetegnet Socialdemokratiets jubilæer, bliver der til gengæld ikke lavet om på. Såvel historien som dagen og vejen samt fremtiden vil blive tilgodeset.

Der kommer ikke noget værk, der omfatter de sidste 25 års historie. En samlet vurdering af denne periode må vente på fremtidig forskning. Men historiske udgivelser kommer der. "I historiens fodspor – socialdemokratiske steder i Danmark" er en fortælling om de mange mindesmærker rundt om i hele landet og samtidig en guide til, hvor man finder dem. Der kommer også en antologi med titlen "De rejste sig trodsigt i vrimlen", der indeholder biografiske artikler om vigtige personligheder i Socialdemokratiets historie. Den

skrives af socialdemokratiske politikere. Der kommer også en børnebog om Socialdemokratiets historie. I skrivende stund kendes titel og forfatter ikke.

Op til jubilæet har partiet lanceret et månedligt online arrangement "Historietimen", hvor både politikere og historikere diskuterer emner fra de sidste 150 års historie. Der produceres også tre kortere film med både historiske og aktuelle emner.

Jubilæumsaktiviteterne vil finde sted mange steder i landet. Der afholdes reception i Arbejdermuseet i København på 150-års dagen, hvor museet samtidig åbner for publikum til en nyrenoveret festsal og nye udstillinger ikke kun om Socialdemokratiet, men om hele arbejderbevægelsen i Danmark.

Talerne her vil som andre steder i landet komme til at dreje sig om fremtiden med et kort tilbageblik til 2019, hvor den socialdemokratiske mindretalsregering trådte til, og hvordan den håndterede pandemien, som forhåbentlig vil være ebbet ud ved festlighederne den 15.oktober.

Noter

1. Dokumentationen for de nøjagtige datoer for udgivelserne af *Socialistiske Blade* og *Socialisten* se Jan Ingemann Sørensen: Socialistcirkulæret: i *Arbejdermuseets Årbog 2008*, s. 51-68.
2. P. Knudsen: Socialismen i Danmark. En kort historisk oversigt over udviklingen af den socialistiske bevægelse i Danmark: i P. Knudsen- *Bidrag til hans politiske biografi*. Redigeret af Hans- Norbert Lahme. Odense 1984, s. 57-110.
3. Se Henning Grelle: *Det kooperative alternativ. Arbejderkooperationen i Danmark 1852-2012*. Kbh.2012.
4. Samme som note 2.
5. Se kapitlet Triumfen: i Henning Grelle: *Demokrati eller kaos*. Kbh. 2008, s.240-258.
6. Protokol over forarbejderne til Socialdemokratiets jubilæumsskrift 1921, 1918-1921. Emil Wiinblads arkiv, Arbejdermuseet og ABA.
7. Oplysningen hentet i Jens Engberg: *Til arbejdet liv eller død. Louis Pio og arbejderbevægelsen*, Kbh. 1979, s. 171.
8. Korrespondancen med Emil Opffer i Sylvia Pios arkiv, Arbejdermuseet og ABA.
9. Brevet til Wiinblad i Sylvia Pios arkiv.
10. Brevene i Sylvia Pios arkiv.
11. Geleffs korrespondance med Socialdemokratiet vedr. penge i Paul Geleffs arkiv, Arbejdermuseet og ABA. Om mindstesten på hans grav se referat af Socialdemokratis Forbunds møde, maj 1928.
12. Socialdemokratiets arkiv kasse 2. Diverse udklip m.m., jubilæet 1921. Arbejdermuseet og ABA.
13. P. Munch: *Socialdemokratiets 75-Aars Jubileum*. Politikens kronik den 20.juli 1946.
14. Socialdemokratiets 100-års jubilæum. Socialdemokratiets arkiv kasse 1543-1545.
15. *Det fri Aktuelt 125 år*. Tillæg til Det fri Aktuelt den 22.juli 1996.
16. Socialdemokraten. Medlemsblad for Socialdemokratiet nr. 1, februar 1996.
17. Socialdemokratiets 125-års jubilæum. Socialdemokratiets arkiv kasse 1775.
18. Uddrag fra Poul Nyrup Rasmussens tale er gengivet i Socialdemokraten nr. 4, maj 1996.

Anvendt litteratur og kilder

Der henvises også til kilder omtalt i artiklen.

Jubileumsaviser

- Social- Demokraten, mandag den 13.juli 1896
- Social- Demokraten, søndag den 24. juli 1921."Da Arbejderne for første Gang hørte deres egen Røst."
- Social- Demokraten, (ingen dato). Fra 1871 til 1946. "Træk af det danske Socialdemokratis Historie."
- Det fri Aktuelt 125 år, mandag den 22.juli 1996

Tidsskrifter

- Ny Politik. Socialdemokratisk tidsskrift, juli 1971.
- Socialdemokraten. Medlemsblad for Socialdemokratiet, årgang 1996

Arkivmateriale

- Socialdemokratiets arkiv kasse 2(1921) Socialdemokratiets arkiv kasse 3 (1946) Socialdemokratiets arkiv kasse 1543-1545 (100 år) Socialdemokratiets arkiv kasse 1775 (125 år)
- Protokol over Forarbejderne til Socialdemokratiets Jubilæumsskrift 1921: i Emil Wiinblads arkiv.
- Paul Geleffs arkiv
- Sylvia Pios arkiv

Fremstillinger

- C.E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets Aarhundrede. Andet bind, Danmark- Norge- Sverig, Kbh. 1904.
- Det danske Socialdemokratis Historie fra 1871 til 1921. Festskrift i Anledning af 50-Aars Jubilæet ved Emil Wiinblad og Alsing Andersen. Kbh. 1921.
- J.O. Krag og K.B. Andersen: Kamp og fornyelse. Socialdemokratiets indsats i dansk politik 1955-71. Fremad 1971.
- Udfordring og omstilling. Bidrag til Socialdemokratiets historie 1971-1976. Redaktion: Gerd Callesen, Steen Christensen, Henning Grelle. Fremad 1996

Henning Grelle
seniorforsker emeritus på Arbejdermuseet/ ABA,
grellehenning@gmail.com